

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Working Papers 2

Γρηγόρης Τσάλτας

Προοπτικές Υιοθέτησης
Joint Development Zone
μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου
στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Η σειρά Working Papers εγκαινιάζει μια νέα σημαντική δράση του «Κέντρου», συμβολή στο δημόσιο επιστημονικό διάλογο.

Περιλαμβάνει ερευνητικές προσεγγίσεις σε επίκαιρα θέματα διεθνολογικού ενδιαφέροντος, κυρίως Διεθνούς Δικαίου, Ευρωπαϊκού Δικαίου, Διεθνούς Πολιτικής.

Καθηγητής Στέλιος Περράκης

Στην ίδια σειρά:

1. Δρ. Αναστασία Στρατή, [Η Πόντιση Υποβρυχίων Καλωδίων, η Ελευθερία της Ανοικτής Θάλασσας και οι Τουρκικές Διεκδικήσεις](#)

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ
CENTER FOR INTERNATIONAL LAW AND DIPLOMACY
NAFPLIO INTERNATIONAL LAW CONFERENCES

Γρηγόρης Ι. Τσάλτας

*Ομότιμος Καθηγητής
διεθνούς δικαίου,
πρώην πρύτανης
Παντείου Πανεπιστημίου,
πρώην διευθυντής
Ευρωπαϊκού Κέντρου
Περιβαλλοντικής Έρευνας
και Κατάρτισης,
πρώην υπ. υπουργού
Περιβάλλοντος Ενέργειας
και Κλιματικής Αλλαγής*

Εισαγωγή

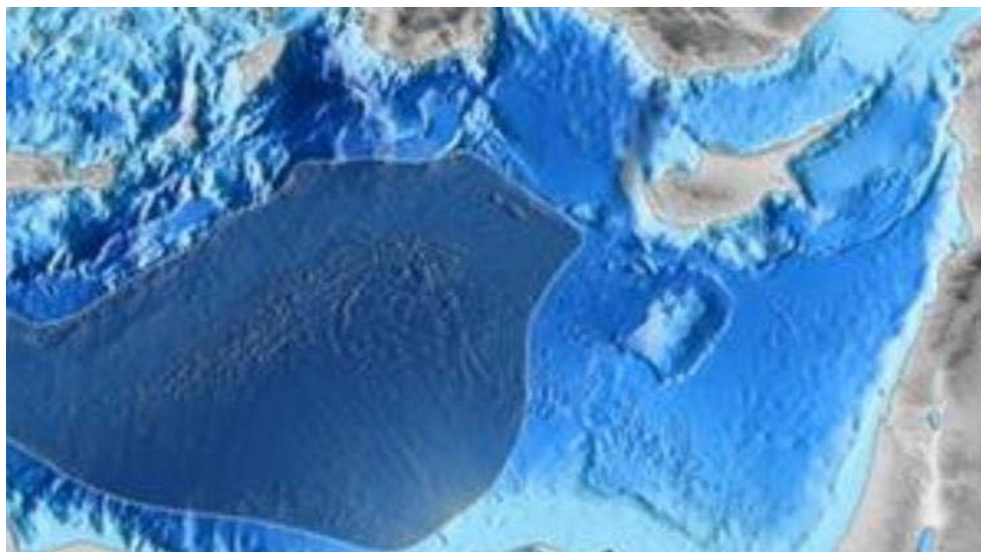
Είναι γεγονός ότι τα τελευταία κυρίως χρόνια έχει γίνει πολύς λόγος γιατί η Ελλάδα δεν έχει προχωρήσει σε οριοθέτηση των οικονομικής φύσεως ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας (υφαλοκρηπίδα - ΑΟΖ) με την Κύπρο, με βάση το ισχύον δίκαιο της θάλασσας, στην περιοχή της νότιο-ανατολικής Μεσογείου. Με δεδομένη την πολιτική διαχρονική αδυναμία και από τα δύο εν λόγω κράτη αποδοχής μίας σχετικής ρύθμισης καθαρώς ύψιστου εθνικού επίσης ενδιαφέροντος, η πρόταση που ακολουθεί αφορά στον τρόπο εξεύρεσης άμεσης λύσης για την περιοχή που οι δύο αντίστοιχες ζώνες τέμνονται και παράλληλα αφορούν σε εξαιρετικής σημασίας υποθαλάσσια κοιτάσματα φυσικών ενεργειακών πόρων¹. Έτσι, η απευθείας διμερής οριοθέτηση των εν λόγω ζωνών που ενδεχομένως θα μπορούσε να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα από την πλευρά της Τουρκίας θα μπορούσε να αποτραπεί με την άμεση υιοθέτηση μιας ήπιας όσο και προσωρινής Joint Development Zone που δεν απαιτεί προηγούμενη οριοθέτηση, χωρίς παράλληλα να δημιουργεί πρόβλημα σε ενδεχόμενη μελλοντική της ρύθμιση.

Η προοπτική, λοιπόν, υιοθέτησης Joint Development Zone μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της νότιο-ανατολικής Μεσογείου προϋποθέτει αρχικώς και από τα δύο ενδιαφερόμενα κράτη την αναγνώριση μέσω του ισχύοντος διεθνούς δικαίου

1. Βλ. μεγάλα κοιτάσματα υδρογονανθράκων (κυρίως η Λεκάνη του Ηροδότου, βλ. Χάρτη που ακολουθεί), αλλά και σημαντικό κοιτάσμα υδριτών νοτίως του Καστελόριζου (βλ. αναλυτικότερα και Η. Κονοφάγος, Στ Λυγερός και Α. Φώσκολος: *Μέλλον, Υδρίτες και Ελλάδα* στο <https://lygeros.org/11772-gr/>

της θάλασσας κυριαρχικών δικαιωμάτων εξερεύνησης και εκμετάλλευσης που ασκούνται από τις δύο χώρες: α) επί των ενεργειακών φυσικών πόρων του βυθού και του υπεδάφους του (περίπτωση υφαλοκρηπίδας, άρθρο 77 της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου) και β) επί των ζώντων πόρων της υπεράνω του βυθού κολώνας νερού, καθώς και την παραγωγή ενέργειας από αυτά (ενδεχόμενη περίπτωση ΑΟΖ, άρθρο 56 της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου).

Η Λεκάνη του Ηροδότου²

Η ανάλυση που ακολουθεί στοιχειοθετεί αρχικά απάντηση στις διαχρονικές αιτιάσεις της Τουρκίας αναφορικά με την αναγνώριση ή μη των εν λόγω κυριαρχικών δικαιωμάτων και για τις δύο χώρες. Δύο είναι τα κύρια σημεία των τουρκικών αιτιάσεων σε βάρος κυρίως της Ελλάδας, αλλά και των απέναντι στην περιοχή κρατών. Το πρώτο αφορά ειδικότερα στην अपαράδεκτη μη αναγνώριση γενικώς του δικαιώματος των νησιωτικών εδαφών να διαθέτουν, όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη, όλες τις θαλάσσιες ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας³. Το δεύτερο εστιάζει στον ημίκλειστο χαρακτήρα της Μεσογείου και του Αιγαίου απαιτώντας ειδικότερη ρύθμιση στην περίπτωση οριοθέτησης των ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας ανάμεσα στα όμορα ή απέναντι κράτη. Στις εν λόγω αιτιάσεις προτάσσει πάντα τη μεγάλη ηπειρωτική ακτογραμμή της⁴.

2. Βλ. energia.gr, <https://www.energia.gr/article/108050/o-arhaioteros-okeanios-floios-ston-kosmo-vrisketai-sth-lekanh-toy-hrodotoy>.

3. ...πλην μιας περιορισμένης αιγιαλίτιδας ζώνης.

4. ...χωρίς να υπολογίζει/προσμετρά στην περίπτωση της Ελλάδας το μήκος των απέναντι νησιωτικών της ακτών.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Στη συνέχεια, αναδεικνύεται η γεωγραφική σημασία της νησιωτικής Ελλάδας γενικότερα, αλλά και με έμφαση στην περιοχή της νότιο-ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου (με παράθεση σχετικών χαρτών, στοιχείων κ.λπ.), ως απέναντι κράτος με την Κύπρο, οι αποστάσεις από την οποία δικαιολογούν πλήρως την ανάπτυξη/κατοχύρωση προεκτεινόμενης υφαλοκρηπίδας και ενδεχομένως ΑΟΖ αφού είναι μικρότερες του διπλάσιου προβλεπόμενου από τη Σύμβαση ορίου (200 νμ), δηλαδή τα 400 νμ.

Το καθεστώς των *Joint Development Zones* απαντάται στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας, πολύ πριν και την τελική έμμεση κωδικοποίηση/κατοχύρωσή του μέσα από τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου, έχοντας διαμορφώσει με τον τρόπο αυτόν μια διεθνή πρακτική στηριζόμενη στην έκφραση:

- της ***ελεύθερης βούλησης των κρατών να διευθετούν ειρηνικά διαφορές***

που απορρέουν από την προσπάθεια οριοθέτησης ανάμεσά τους και προς το κοινό όφελος θαλάσσιων ζωνών σε πρώτη φάση καθαρώς οικονομικού χαρακτήρα.

Κάτι τέτοιο προϋποθέτει και

- την ***αναγνώριση/κατοχύρωση σχετικών δικαιωμάτων στη βάση του διεθνούς δικαίου της θάλασσας.***

Ενώ, παράλληλα απαιτείται επίσης και

η ***πλήρης και ακριβής γεωγραφική περιγραφή της υπό ρύθμιση περιοχής.***

Για την περίπτωση αυτή παρατίθενται αναλυτικώς και με χρονολογική σειρά ανάλογες ρυθμίσεις με σχετικούς χάρτες. Ακολουθεί η ανάλυση του εν λόγω ρυθμιστικού καθεστώτος, όπως αυτό απορρέει από τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου (1982) για το δίκαιο της θάλασσας, σύμφωνα με το οποίο η εν λόγω συμφωνία λαμβάνει συνήθως προσωρινό χαρακτήρα, δίχως στη συνέχεια να λαμβάνεται υπόψη η δημιουργία των όποιων σχετικών χαράξεων σε περίπτωση μελλοντικής οριοθέτησης.

1. Παράκτια Κράτη και Ζώνες Εθνικής Δικαιοδοσίας

Το διεθνές δίκαιο της θάλασσας αναπτύχθηκε ανά τους αιώνες, αφενός κάτω από την ανάγκη προστασίας της ελεύθερης πρόσβασης και κίνησης στην ανοιχτή θάλασσα και αφετέρου στο πλαίσιο προσπάθειας των παράκτιων κρατών να επεκτείνουν σταδιακά την κυριαρχία τους στις παράκτιες προς την ανοιχτή θάλασσα ζώνες.

Η πρώτη προσπάθεια κατέληξε μετά και την υιοθέτηση της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου (1982), άρθρο 87, στην κατοχύρωση έξη βασικών συστατικών ελευθεριών της ανοικτής θάλασσας⁵:

5. Στο παλαιότερο καθεστώς που προέκυψε από τη Σύμβαση της Γενεύης (1958) οι ελευθερίες της ανοικτής θάλασσας περιορίζονταν σε τέσσερις. Με τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου προστέθηκαν: η ελευθερία κατασκευής τεχνητών νησιών και άλλων εγκαταστάσεων

- α) Ελευθερία στην ναυσιπλοΐα,
- β) Ελευθερία στην υπέρπτηση,
- γ) Ελευθερία στην αλιεία,
- δ) Ελευθερία κατασκευής τεχνητών νησιών και άλλων εγκαταστάσεων που επιτρέπονται από το διεθνές δίκαιο,
- ε) Ελευθερία στην τοποθέτηση υποθαλάσσιων καλωδίων και σωληναγωγών,
- στ) Ελευθερία στη θαλάσσια επιστημονική έρευνα.

Στη συνέχεια, η διαρκής προσπάθεια επέκτασης των παράκτιων κρατών προς τις γειτονικές τους θαλάσσιες περιοχές είχε ως αποτέλεσμα να κατοχυρωθούν διαχρονικώς τέσσερις ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας. Οι τρεις πρώτες ήταν αποτέλεσμα της αρχικής κωδικοποίησης του διεθνούς δικαίου της θάλασσας το 1958 στη Γενεύη. Η τέταρτη αποτέλεσε ουσιαστικά εξέλιξη του δικαίου της θάλασσας που καταγράφεται στη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου του 1982. Ειδικότερα, πρόκειται για τις:

- α) Αιγιαλίτιδα Ζώνη ή και χωρικά ύδατα⁶
- β) Συνορεύουσα Ζώνη,
- γ) Ηπειρωτική Υφαλοκρηπίδα,
- δ) Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.

Οι δύο από τις εν λόγω ζώνες θεωρούνται ως άκρως σημαντικές και «υποχρεωτικές» (αιγιαλίτιδα και υφαλοκρηπίδα), ενώ οι άλλες δύο (συνορεύουσα και ΑΟΖ), ως προαιρετικές. Για το λόγο αυτό «απαιτείται» για τις δύο εν λόγω ζώνες και «**ανακήρυξη**»⁷ τους. Με άλλα λόγια όλα τα παράκτια κράτη έχουν αυτοδικαίως αιγιαλίτιδα ζώνη και υφαλοκρηπίδα, ενώ συνορεύουσα και ΑΟΖ έχουν όσα κράτη το επιθυμούν.

Ως σημαντικότερη καταγράφεται διαχρονικά η **αιγιαλίτιδα ζώνη** όπου και το παράκτιο κράτος ασκεί **πλήρη και αποκλειστική κυριαρχία** (βυθό, υπέδαφος βυθού, κολώνα νερού και αντίστοιχα υπερκείμενο αέρα), άρθρο 2, στην προσπάθεια επέκτασης της εδαφικής του κυριαρχίας προς την ανοικτή θάλασσα, και μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 12 ν.μ. από τις γραμμές βάσης (φυσικές ή ευθείες)⁸. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, αναγνωρίζεται αιγιαλίτιδα ζώνη σε όλα τα παράκτια κράτη είτε αποτελούνται από ηπειρωτικό κορμό, είτε νησιωτικό, είτε και τα δύο μαζί, είτε τέλος αφορούν σε αμιγώς νησιωτικές συστάδες (αρχιπελαγικά κράτη).

που επιτρέπονται από το διεθνές δίκαιο, καθώς και η ελευθερία στη θαλάσσια επιστημονική έρευνα.

6. Ο αγγλικός και γαλλικός όρος αναφέρεται σε *εδαφική θάλασσα* (territorial sea - mer territoriale).

7. ...υπό την έννοια της καθαρής έκφρασης πολιτικής βούλησης του παράκτιου κράτους.

8. Βλ. αναλυτικότερα και Γρ. Ι. Τσάλτας, *Το Ζήτημα της Αιγιαλίτιδας Ζώνης*, στο Στ. Πετράκης (επιμ.), *Αιγαίο, Εξελίξεις και Προοπτικές Επίλυσης των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σ.σ. 13-28.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Στη συνέχεια έρχεται η **υφαλοκρηπίδα** την οποία διαθέτουν όλα τα κράτη ipso facto και ab initio (αυτοδίκαια και εξ αρχής) και όπου το παράκτιο κράτος ασκεί δύο κυριαρχικά δικαιώματα:

α) της **εξερεύνησης (exploration)**, και όχι της απλής θαλάσσιας έρευνας (re-search) όπως εσφαλμένως πολλές φορές αναφέρεται, και

β) της **εκμετάλλευσης (exploitation)** των φυσικών πόρων του βυθού και του υπεδάφους του (άρθρα 76 και 77), σε μία απόσταση αρχικά έως και τα 200 νμ από τις γραμμές βάσης από όπου υπολογίζεται και το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης, με δυνατότητα όμως επέκτασής του εξωτερικού της ορίου μέχρι και τα 350 νμ, ή γενικότερα μέχρι το απώτερο όριο του υφαλοπλαισίου πριν ουσιαστικά από την ωκεάνια άβυσσο (γεωλογικό κριτήριο).

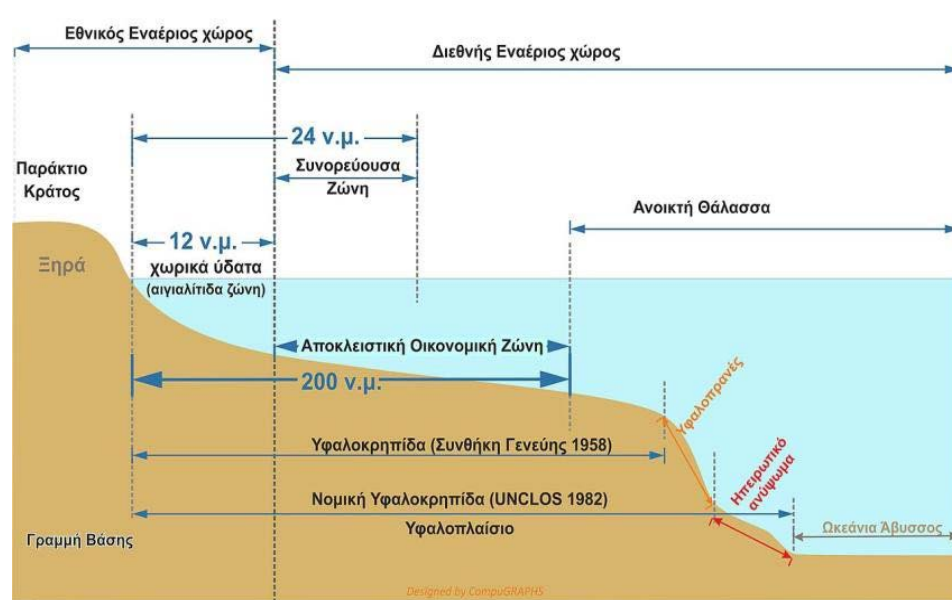
Η **συνορεύουσα ζώνη**, άρθρο 33, είναι μια λειτουργική, προαιρετική θαλάσσια ζώνη όπου το παράκτιο κράτος ασκεί δικαιώματα ελέγχου και αστυνόμευσης των ξένων πλοίων για τα οποία υπάρχει υπόνοια παράβασης κανόνων του εθνικού δικαίου των κρατών σε ζητήματα υγειονομικά, φορολογικά, φοροτεχνικά, παράνομου εμπορίου κ.λπ.

Τέλος, η **Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ)**, άρθρα 55, 56 και 57, αποτελεί τη νεότερη υιοθετηθείσα ζώνη ως απαίτηση/πίεση των αναπτυσσόμενων κρατών του Νότου με μεγάλο θαλάσσιο μέτωπο στους ωκεανούς, αλλά και των λεγόμενων αρχιπελαγικών κρατών⁹. Η προσπάθεια των κρατών αυτών ήταν αρχικά να κατοχυρώσουν κυριαρχικά δικαιώματα αλιείας σε μια μεγάλη από τις ακτές τους έκταση και με δεδομένο ότι τα περισσότερα από αυτά (παράκτια) στερούντο γεωλογικής υφαλοκρηπίδας, λόγω του ότι βρέχονται από πολύ βαθιές θάλασσες¹⁰.

9. Η προέλευση της διεκδίκησης της ΑΟΖ οφείλεται στις σχετικές απαιτήσεις των κρατών της Λατινικής Αμερικής, καθώς πρώτη η Χιλή και αμέσως μετά το Περού με μονομερείς Πράξεις τους το 1947 θεωρήθηκαν ως τους κατεξοχόν προπομπούς της λεγόμενης και *πατρογονικής θάλασσας (patrimonial sea)*, την οποία διαδέχθηκε στη συνέχεια η ΑΟΖ. Βλ. αναλυτικότερα και Γρ. Ι., Ευσταθοπούλου-Κλάδη Μ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλάσσιων και των Ωκεανών*, τόμος πρώτος, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2003, σελ. 290 και συνέχεια..

10. Βλ. κυρίως την περίπτωση των λατινό-αμερικανικών κρατών με θαλάσσιο μέτωπο προς τον Ειρηνικό ωκεανό.

Θαλάσσιες Ζώνες Εθνικής Δικαιοδοσίας (Σύμβαση 1982)

2. Καθεστώς Νησιών¹¹

Το καθεστώς των νησιωτικών εδαφών καταγράφεται συγκεντρωτικά για πρώτη φορά στη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου, μέσα από το σχετικό άρθρο 121. Αναπτύσσεται σε τρεις παραγράφους που με τη σειρά τους αναλύουν τη φύση των νησιωτικών εδαφών και τα δικαιώματά τους σε επίπεδο ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας.

Στο παρελθόν το καθεστώς των νησιωτικών εδαφών απέρρεε μέσα από την επί μέρους ανάγνωση των Συμβάσεων της Γενεύης του 1958 που αναφέρονταν αφενός στην αιγιαλίτιδα και συνορεύουσα ζώνη (άρθρο 10) και αφετέρου στην υφαλοκρηπίδα (άρθρο 1, παρ. 2). Έτσι, μέσα από το συμβατικό πλαίσιο της Γενεύης γίνεται σαφέστατα αποδεκτό ότι ο νομοθέτης στην πρώτη αυτή προσπάθεια κωδικοποίησης του εθιμικού δικαίου της θάλασσας αποδέχτηκε ουσιαστικά την απόλυτη και χωρίς καμία διάκριση **εξομοίωση των νησιωτικών εδαφών με τα ηπειρωτικά εδάφη** (*mutatis mutandis*), αποδίδοντας πλήρως σε αυτά και τις τρεις για την εποχή ισχύουσες θαλάσσιες ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας.

Η νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (Μοντέγκο Μπαίου, 1982)¹² σε πρώ-

11. Βλ. επίσης και Γρ. Ι. Τσάλτας, *Οι Νησιωτικές Περιοχές στο Διεθνές Σύστημα - Ανθρώπινο Περιβάλλον και Αειφορική Προσέγγιση. Η Συνδιάσκεψη του Μπαρμπάντος*, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, (επιμ.) Αειφορία και Περιβάλλον. Ο Νησιωτικός Χώρος στον 21^ο Αιώνα, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2005, σ.σ. 67 - 76. Επίσης την ιστορική μελέτη της Η. Dipla, *Le Régime des Iles dans le Droit International de la Mer*, éd. P.U.F., Paris, 1984.

12. ...η αποκαλούμενη και Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών. Βλ. αναλυτικότερα και

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

τη φάση αναβαθμίζει το εν λόγω καθεστώς αφιερώνοντάς του ειδικό προς τούτο άρθρο (121) που διαθέτει, όπως αναφέρθηκε ήδη, τρεις παραγράφους. Η πρώτη παράγραφος εστιάζεται ειδικότερα στην περιγραφή της γεωλογικής φύσης των νησιωτικών εδαφών χωρίς καμία εξαίρεση ή ενδεχόμενη κατηγοριοποίησή τους. Και τούτο στο πλαίσιο αναγνώρισης της πλήρους και αποκλειστικής κυριαρχίας που ασκείται επί του νησιωτικού εδάφους από το κράτος στο οποίο ανήκει. Έτσι, «*Νησί είναι μια φυσικά σχηματισμένη περιοχή ξηράς που περιβρέχεται από ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των υδάτων κατά τη μέγιστη πλήμμη*».

Η δεύτερη παράγραφος αναγνωρίζει verbatim στα νησιωτικά εδάφη την πλήρη διάθεση αναλυτικά όλων των ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας (και τις τέσσερις) που διαθέτουν και τα ηπειρωτικά εδάφη, με την επιφύλαξη και μόνον της παραγράφου τρία που ακολουθεί. Στην εν λόγω παράγραφο γίνεται μνεϊα αποκλειστικό και μόνον για τους **βράχους (rocks)** κατά το αγγλικό κείμενο της Σύμβασης, **rochers** κατά το αντίστοιχο γαλλικό¹³ οι οποίοι προσδιορίζονται από τη **δυνατότητά τους να διατίθενται στην ανθρώπινη επιβίωση ή να έχουν ίδια οικονομική ζωή**. Στην περίπτωση αυτή τα εν λόγω νησιωτικά εδάφη στερούνται υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, των δύο δηλαδή ζωνών οικονομικού καθαρώς χαρακτήρα, ενώ λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό και τη χάραξη των γραμμών βάσης από τις οποίες ξεκινά η μέτρηση της αιγιαλίτιδας αρχικά ζώνης και όλων των υπολοίπων στη συνέχεια.

Σε πρώτη φάση εκείνο που είναι σαφές είναι το ότι δεν αναφέρεται πουθενά σε οποιοδήποτε άλλο σημείο της Σύμβασης **κατηγοριοποίηση των νησιωτικών εδαφών και μάλιστα ανάμεσα σε μεγάλα και μικρά νησιά**. Ο βράχος, σύμφωνα με τη διεθνή διδασκαλία¹⁴ στον τομέα αυτόν, αποτελεί την υποδεέστερη μοίρα των νησιωτικών εδαφών μετά το νησί, τη νησίδα και τη βραχονησίδα. Σε κάθε περίπτωση, η νομολογία συμφωνεί ότι το μέγεθος ενός νησιωτικού εδάφους κατά το διεθνές δίκαιο δεν αφορά στον χαρακτηρισμό του ως νησιού¹⁵. Έτσι, ακόμη και ο βράχος πρέπει να υπογραμμιστεί ότι διαθέτει αιγιαλίτιδα ζώνη και συνορεύουσα ζώνη ως αναπόσπαστο κυρίαρχο έδαφος τους κράτους στο οποίο και ανήκει¹⁶. Σε κάθε περίπτωση, όπως είναι γνωστό, η Τουρκία και μόνον για το υιοθετηθέν εν λόγω καθεστώς των νησιωτικών εδαφών καταψήφισε (για ευνόητους λόγους, βλ. ελληνικά νησιά στο Αιγαίο) τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου, το 1982¹⁷.

Γρ. Ι. Τσάλτας, *Το Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών*, στο Στ. Περάκης και Γρ. Ι. Τσάλτας (επιμ.), «Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου, Εφαρμογές του Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής, 20 Χρόνια μετά τη Θεση σε Ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2018, σ.σ. 89-91.

13. ...και όχι νησίδες ή βραχονησίδες, δηλαδή γεωλογικώς τα ήσσονος σημασίας νησιωτικά εδάφη.

14. ... επικουρικής πηγής του διεθνούς δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 33 του καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου.

15. Βλ. ειδικότερα και Απόφαση Διεθνούς Δικαστηρίου 2012, Νικαράγουα ν. Κολομβίας.

16. Βλ. ειδικότερα και Απόφαση Διεθνούς Δικαστηρίου 2016, Κατάρ ν. Μπαχρέιν.

17. Η Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου καταψήφιστηκε επίσης και από τις ΗΠΑ, τη Βενεζουέλα και το Ισραήλ.

3. Καθεστώς κλειστών ή ημίκλειστων θαλασσών

Τόσο η Μεσόγειος στο σύνολό της όσο και οι επί μέρους θαλάσσιες περιοχές της, Αιγαίο, νότιο-ανατολική Μεσόγειος κ.λπ., αποτελούν ημίκλειστη θαλάσσια περιοχή, η οποία και καλύπτεται συμπληρωματικώς και από το άρθρο 122 τη Σύμβασης για τις **κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες**¹⁸. Πολλές φορές η Τουρκία επικαλείται την εν λόγω γεωγραφική ιδιαιτερότητα της περιοχής με στόχο να περιορίσει τα δικαιώματα της Ελλάδας όπως αυτά απορρέουν από το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, κυρίως λόγω και της μεγάλης νησιωτικής της παρουσίας. Η Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου δεν αναφέρεται πουθενά (βλ. κυρίως άρθρο 123 που ακολουθεί) σε ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας των κρατών στις εν λόγω ημίκλειστες θαλάσσιες περιοχές και ως εκ τούτου και σε ειδικές περιπτώσεις οριοθέτησής τους. Αντιθέτως, η Σύμβαση προτρέπει τα ενδιαφερόμενα γειτονικά στην περιοχή κράτη να συνεργάζονται¹⁹ με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση, έρευνα και την εκμετάλλευση των θαλάσσιων βιολογικών πόρων²⁰.

4. Η Περίπτωση της Ελλάδας

Σύμφωνα με το δίκαιο της θάλασσας η Ελλάδα αποτελεί **παράκτιο αρχιπελαγικό κράτος**, διαθέτουμε ηπειρωτικό κορμό, αρχιπέλαγος (Αιγαίο²¹) και πολλές άλλες νησιωτικές συστάδες²² και νησιά. Εντούτοις, δεν καλύπτεται από το καθεστώς των αρχιπελαγικών κρατών που αφορά αποκλειστικά και μόνον στα αμιγώς νησιωτικά κράτη. Παρόλα αυτά η παρ. β' του σχετικού άρθρου 46 της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου που αφορά στο καθεστώς των αρχιπελαγικών κρατών δανείζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία²³ τον όρο αρχιπέλαγος ο οποίος

18. Η κατάταξη της Μεσογείου στην κατηγορία των ημίκλειστων θαλασσών προτάθηκε και από την Πράξη 111 της Συνόδου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

19. Η εν λόγω συνεργασία αφορά επίσης και σε πρόσκληση και σε άλλα κράτη, όπως και σε διεθνείς οργανισμούς.

20. Βλ. αναλυτικότερα τις μελέτες: Γρ. Ι. Τσάλτας, *Το Καθεστώς των Ημίκλειστων Θαλασσών και τα Γεωγραφικώς Μειονεκτούντα Κράτη. Η Περίπτωση της Τουρκικής Προβολής στη Θαλάσσια Περιοχή της Νότιο-Ανατολικής Μεσογείου. Ο Μύθος και η Πραγματικότητα*, στο Στ. Περράκης, Γρ. Ι. Τσάλτας, Β. Κεφαλά, *Διεθνής Πολιτική και Διεθνείς Θεσμοί σε Έναν Κόσμο που Αλλάζει*, liber Amicorum Χριστόδουλου Γιαλουρίδη, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2023, σ. σ. 325 - 335. Επίσης, Γρ. Ι. Τσάλτας, *Η Οριοθέτηση των Ζωνών Εθνικής Δικαιοδοσίας στις Κλειστές ή Ημίκλειστες Θάλασσες. Η Περίπτωση της Μεσογείου με Έμφαση στη Νότιο-Ανατολική της Λεκάνη*, Foreign Affairs, Μάρτιος 2012, σ.σ. 23-32. Επίσης, Γρ. Ι. Τσάλτας, *Το Διεθνές Καθεστώς Προστασίας και Διαχείρισης του Θαλασσιού Περιβάλλοντος. Η Προαγωγή της Παγκόσμιας και Περιφερειακής Συνεργασίας ως Προϋπόθεση Εφαρμογής ενός Παγκόσμιου Πλαισίου Προστασίας του Θαλασσιού Περιβάλλοντος. Η Ιδιαίτερη Περίπτωση των Κλειστών ή Ημίκλειστων Θαλασσών*, στο Γρ. Ι. Τσάλτας, (επιμ.) *Περιβάλλον και Θαλάσσιες Μεταφορές. Σε Αναζήτηση μιας Βιώσιμης Προσέγγισης. Σχεδιασμός και Υλοποίηση Παρεμβάσεων για τις Θαλάσσιες Μεταφορές και την Προστασία του Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, τη Μεσόγειο και τη Νότιο-Ανατολική Ευρώπη, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2008, σ.σ. 85-91.

21. ...το οποίο περιλαμβάνει και μικρότερα πελάγη (Θρακικό, Μυρτώο, Ικάριο, Κρητικό, Καρπάθιο, Λύκιο), βλ. σχετικά και <https://olympia.gr/2010/11/18/%CE>.

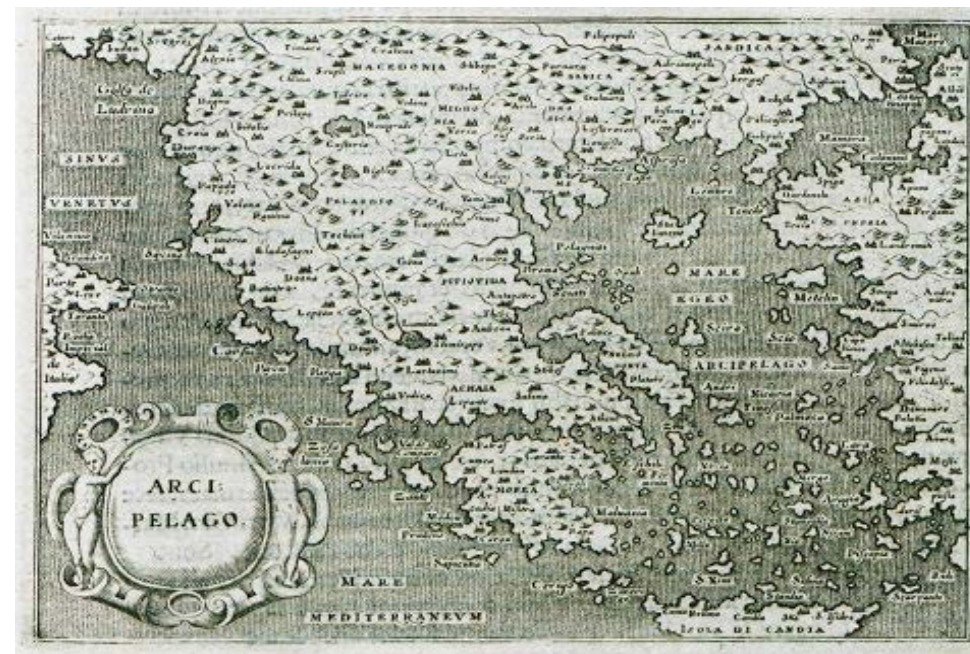
22. Ιόνιο Πέλαγος, Κυκλάδες, Σποράδες, Δωδεκάνησα κ.λπ.

23. Βλ. για παράδειγμα από παλαιότερα: Encyclopedia Britannica, 1993, I, p.116

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

προέρχεται από την τιμητική απονομή του στο Αιγαίο από τους Βενετούς («Mare Aegeum Archipelago», βλ. Benedetto Bordone, 1531 και πολλούς άλλους²⁴) για να περιγράψει τη γεωγραφική, γεωπολιτική και γεωοικονομική φύση μιας μεγάλης συστάδας νησιών. Έτσι, ως **«αρχιπέλαγος θεωρείται σύνολο νησιών, συμπεριλαμβανομένων και τμημάτων νησιών, τα παρακείμενα ύδατα και τα λοιπά φυσικά στοιχεία, τα οποία είναι τόσο στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους ώστε να αποτελούν ουσιαστικά μια αδιαίρετη γεωγραφική, οικονομική και πολιτική ενότητα, η τα οποία θεωρούνται ιστορικά ως μια ενότητα»**.

Χάρτης του 1590 (Tomaso Porcacchi da Castiglioni) με το όνομα Archipelago αναφερόμενος στο Αρχιπέλαγος του Αιγαίου

Το σύνολο των νησιωτικών υπό την ελληνική επικράτεια εδαφών ανέρχεται σε **9.837**, που καλύπτουν το **18.8% (24.739,4 τ.χλμ)** του συνολικού εδάφους της χώρας. Έτσι, η Ελλάδα διαθέτει πλήθος νησιών, με μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ τους ως προς την έκταση, τα φυσικά χαρακτηριστικά, το πληθυσμιακό μέγεθος και την οικονομικό-κοινωνική τους διάρθρωση²⁵.

24. Βλ. ενδεικτικά, επίσης χάρτες των: Tomaso Porcacchi da Castiglioni, 1590, Marco Boschini, 1657, Giacomo da Rossi, 1685, Pieter Van der Aa, 1713, Cospatrick Baillie Hamolton, 1857, ενώ, είχε προηγηθεί ο Chistoforo Buondelmonti, 1420.

25. Βλ. αναλυτικότερα την εξαιρετική αναλυτική σχετική έρευνα των: Ι. Σπιλάνης, Ι. Ακριβοπούλου, Κ. Γάκης, Γ. Μιχαηλίδης, Α. Νιάρχος, *Ο Καλλικράτης στα Νησιά* εκδ. ΕΕΤΑΑ (<https://>

Το πλήθος των υπό την ελληνική επικράτεια νησιωτικών αυτών εδαφών κατατάσσει την Ελλάδα **τρίτη κατά σειρά χώρα παγκοσμίως** σε επίπεδο πλήθους νησιωτικών εδαφών μετά την Φινλανδία (179.584 νησιά) και την Ινδονησία (13.466 νησιά), ενώ ακολουθούν οι Φιλιππίνες με 7.107 νησιά. Παράλληλα, σύμφωνα με τον Διεθνή Υδρογραφικό Οργανισμό η μεγάλη έκταση της συνολικής ακτογραμμής της χώρας, η οποία ανέρχεται σε περίπου 16.000 χλμ., **κατατάσσει την Ελλάδα παγκοσμίως στην 9^η θέση των χωρών σε επίπεδο μεγάλου μήκους ακτών**²⁶. Τέλος, η ελληνική ακτογραμμή αποτελεί το 1/3 του συνολικού μήκους των ακτών όλων των μεσογειακών παράκτιων κρατών (22 κράτη). Ενώ και μόνον το σύνολο της ελληνικής ακτογραμμής του Αρχιπελάγους (περίπου 7.500 χλμ.) υπερβαίνει του συνολικού μήκους των τουρκικών ακτών (Μαύρη Θάλασσα, Αιγαίο και ανατολική Μεσόγειος μαζί) που αγγίζει τα 7.200 χλμ. Τέλος, θεωρείται αναμφισβήτητο ότι το μήκος των ακτών των παράκτιων κρατών αναφέρεται και προσμετράται τόσο σε σχέση με τις ηπειρωτικές όσο και τις νησιωτικές ακτές, χωρίς καμία απολύτως εξαίρεση.

Η Ελλάδα ως «Παράκτιο Αρχιπελαγικό» Κράτος²⁷

www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/148.pdf σελ. 9-12

26. Στον ίδιο κατάλογο, η Τουρκία κατέχει την 17^η θέση.

27. Greece Map in English. Available at: <https://xartes.eu/wp-content/uploads/2017/09/GR216-ENG-600x604.jpg>

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

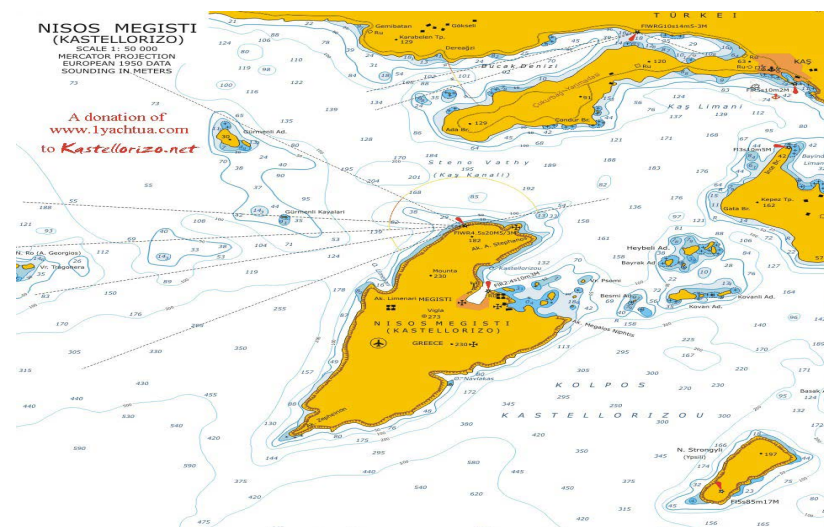
-Η περίπτωση της Νότιο-ανατολικής Μεσογείου

Στη νότιο - ανατολική λεκάνη της Μεσογείου η Ελλάδα διαθέτει ως τη νοτιότερη απόληξη της Ευρώπης, αλλά και του αρχιπελάγους του Αιγαίου:

α) αρχικά τέσσερα σε ευθεία από βορρά προς τα νότιο-δυτικά νησιά: τη **Ρόδο την Κάρπαθο, την Κάσο και την Κρήτη,**

β) παράλληλα ως εσχατιά του αρχιπελάγους ανατολικότερα διαθέτει και τη **νησιωτική συστάδα του Καστελόριζου**²⁸ η οποία αποτελείται από 14 νησιά και νησίδες άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους γεωγραφικά, πολιτικά, οικονομικά, ιστορικά, (Άγιος Γεώργιος, Αγριέλαια, Κουτσουμπάς, Βουτσάκια, Μεγάλο Μαύρο Ποϊνί, Μικρό Μαύρο Ποϊνί, Πολύφαδος ένα, Πολύφαδος δύο, Ρω, Σαβούρα, Στρογγύλη, Τραγονέρα, Ψωμί και Ψωραδιά).

Η Νησιωτική συστάδα του Καστελόριζου²⁹

Η θέση των ελληνικών αυτών νησιωτικών εδαφών βρίσκονται:

α) τα τέσσερα πρώτα σε απευθείας απέναντι ανατολική θέση με τις κυπριακές ακτές, ενώ,

β) η συστάδα του Καστελόριζου σε επίσης απέναντι θέση από βορρά προς ανατολή και διαγωνίως.

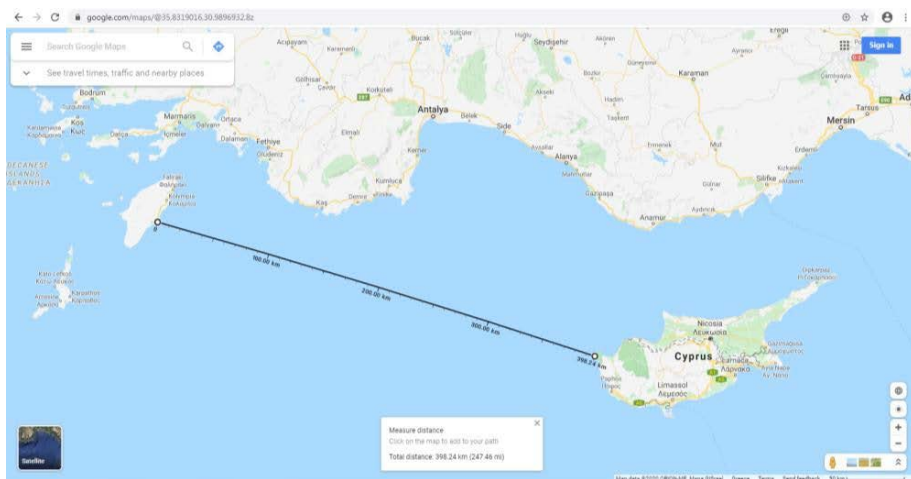
28. Η συστάδα του Καστελόριζου εντάσσεται στο ιδιαίτερο γεωγραφικό διαμέρισμα του Αρχιπελάγους του Αιγαίου που αφορά στο Λύκιο Πέλαγος. Ονομάζεται επίσης και σύμπλεγμα Μεγίστης.

29. Βλ. Παύλος, Π., (2014), Σύμπλεγμα Μεγίστης: η καρδιά της Ελλάδος στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο, *Meganisinews*. Διαθέσιμο στο https://meganisinews.eu/wp-content/uploads/2024/10/kastellorizo_nautical_map-copy.jpg

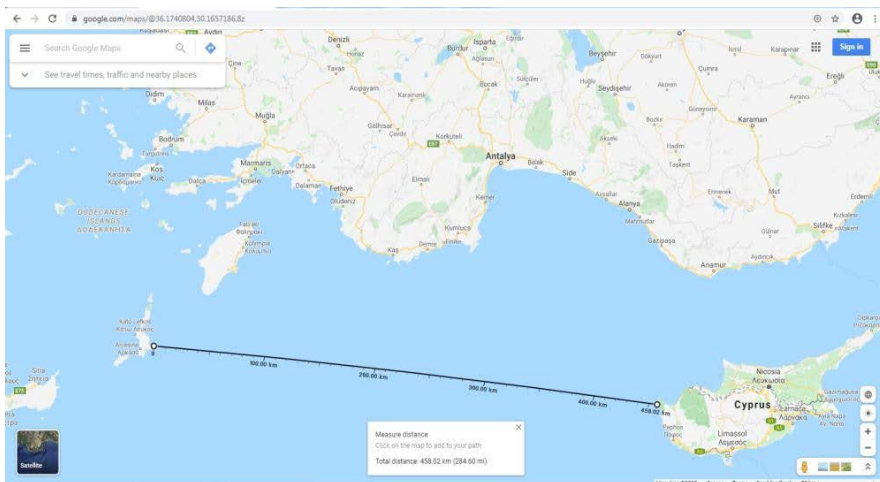
Οι αποστάσεις των ελληνικών νησιών από τις ακτές της Κύπρου είναι κατά πολύ μικρότερες του διπλάσιου του μήκους των 200 νμ (400 νμ) που αποτελεί και το απώτερο δυνατό όριο πλήρους ολοκλήρωσης της υφαλοκρηπίδας (ή και ΑΟΖ) των δύο χωρών.

Ειδικότερα:

η Ρόδος απέχει σε ευθεία γραμμή ~248 νμ από την Κύπρο³⁰,

η Κάρπαθος, ~285 νμ.³¹,

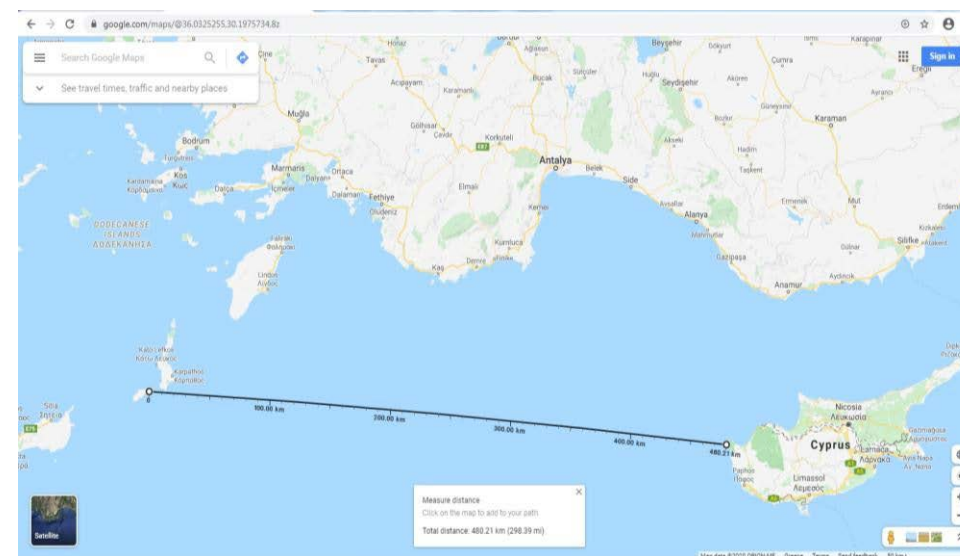

30. Απόσταση Ρόδου-Κύπρου. Ιδία επεξεργασία από Google Maps. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@35.9420031,31.0760949,7.83z?entry=tту&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

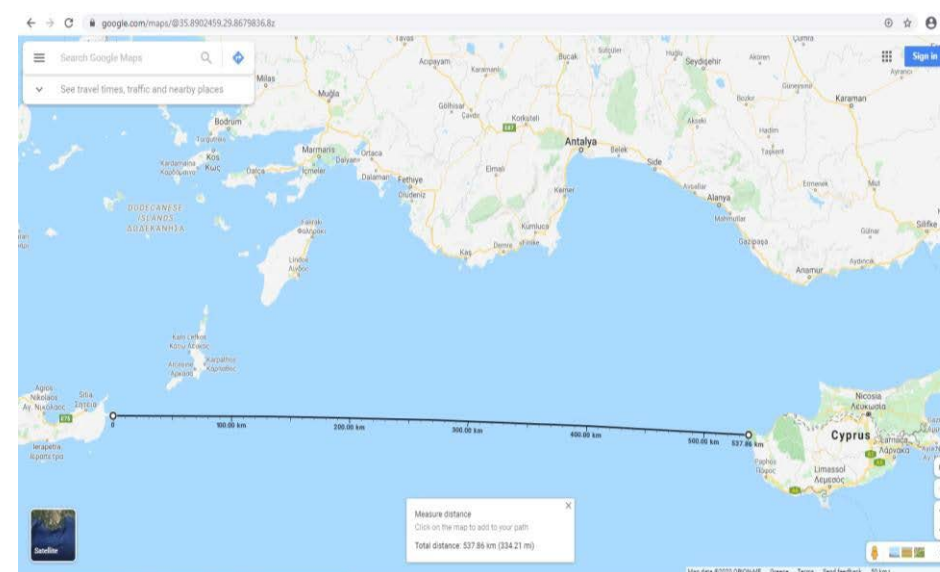
31. Απόσταση Καρπάθου-Κύπρου. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@35.8378467,30.1864324,8.25z?entry=tту&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoAFQAw%3D%3D

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

η Κάσος, ~299 νμ.³²,

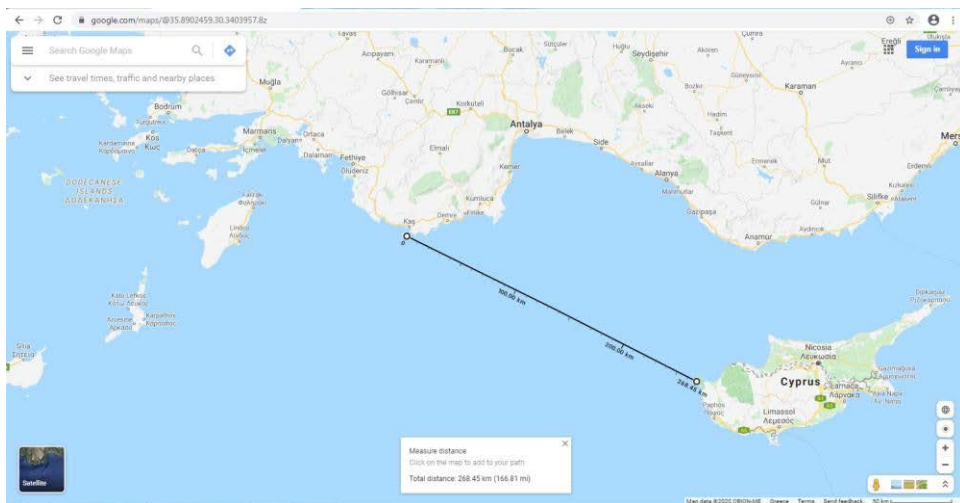
και η Κρήτη (ανατολικές ακτές), ~334 νμ.³³,

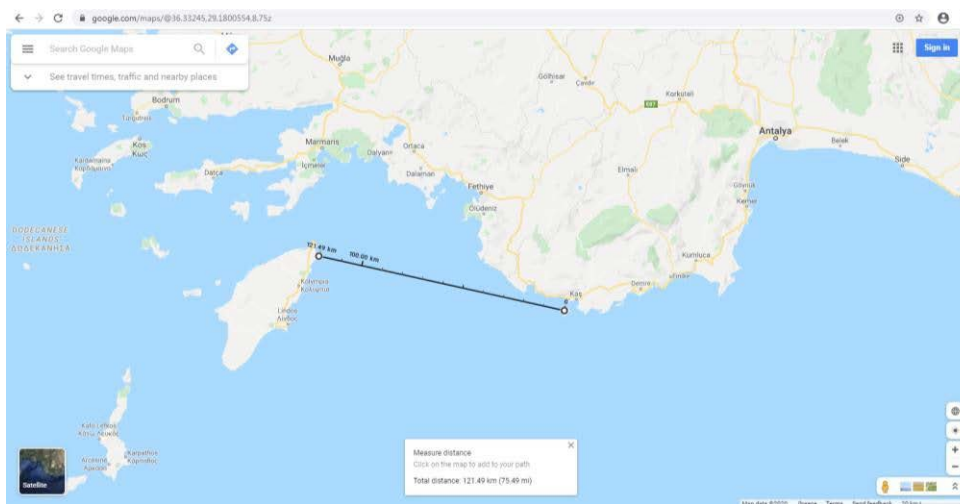
32. Απόσταση Κάσου-Κύπρου. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@35.8378467,30.1864324,8.25z?entry=tту&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

33. Απόσταση Κρήτης-Κύπρου. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@35.819848,30.147163,8z?entry=tту&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

τέλος, η συστάδα του Καστελόριζου απέχει ~166 νμ.³⁴,

Ενώ, η απόσταση ανάμεσα σε Καστελόριζο και Ρόδο είναι ~76 νμ.³⁵

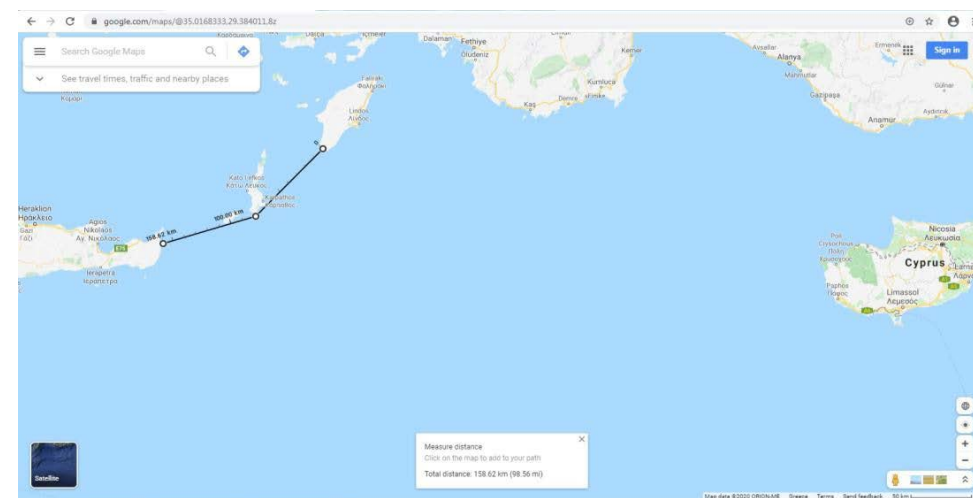
34. Απόσταση Καστελόριζου-Κύπρου. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@35.7154683,30.8957421,8.25z?entry=ttu&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

35. Απόσταση Καστελόριζου-Ρόδου. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@36.2154015,29.0413424,9z?entry=ttu&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Η τελευταία αυτή νησιωτική συστάδα (Καστελόριζο) αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της Δωδεκανήσου. Έτσι, μέρος του συνόλου των νησιών της Αιγιακής επιφάνειας που αφορούν περισσότερο στη σημερινή Δωδεκάνησο (χωρίς τη Ρόδο και την Κω) και που κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας αποκαλούνταν «προνομιούχα νησιά του αρχιπελάγους» λόγω των ειδικών προνομίων αυτοδιοίκησης που τους είχαν απονεμηθεί ήδη από το 1523, χαρακτήριζαν την **υπό-περιοχή αυτή του Αιγαίου ως ιδιαίτερης γεωγραφικής σημασίας**. Έτσι, με τον όρο **Προνομιούχα Νησιά του Αρχιπελάγους** αποκαλούνταν κατά την Τουρκοκρατία έως το 1912 μια ομάδα νησιών στο Αιγαίο Πέλαγος που αφορούσε στη νότιο-ανατολική νησιωτική πλευρά του ή τις **Νότιες Σποράδες** όπως χαρακτηριστικά ονομάζονταν από τους Έλληνες ή «Ισποράτ Αδασί» όπως τα αποκαλούσαν οι Οθωμανοί. Τα μεγαλύτερα από αυτά τα νησιά ήταν: Κάρπαθος, Κάλυμνος, Κάσος, Τήλος, Σύμη, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Λειψοί, Ψέριμος, **Καστελόριζο**, Ικαρία και άλλα μικρότερα. Η περιοχή γεωγραφικά συμπίπτει με τα σημερινά Δωδεκάνησα, αλλά χωρίς την Κω και τη Ρόδο που βρίσκονταν υπό άμεση οθωμανική διοίκηση. Σε κάθε περίπτωση τα εν λόγω νησιωτικά εδάφη δείχνουν ταυτόχρονα ότι είναι και **άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους κυρίως με γεωγραφικούς δεσμούς** λόγω της χαρακτηριστικής άμεσης γειτνίασής τους. Έτσι, σύμφωνα με την παραπάνω ιστορική αναφορά πιστοποιείται και το αδιαίρετο του Αρχιπελάγους στην εν λόγω περιοχή συμπεριλαμβανομένου και του Καστελόριζου (άρθρο 46, παρ. β.).

Παράλληλα, η σε συνέχεια αναπτυσσόμενη σύνδεση της ακτογραμμής ανάμεσα στα νησιά Ρόδο, Κάρπαθο, Κάσο και ανατολική Κρήτη ανέρχεται στα 98 νμ.³⁶

36. Απόσταση Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου, ανατολικής Κρήτης. Ιδία επεξεργασία. Διαθέσιμο στο https://www.google.com/maps/@36.2154015,29.0413424,9z?entry=ttu&_ep=EgoyMDIIMTIwMi4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

Τα τέσσερα αυτά νησιά διαθέτουν επίσης πληθυσμό της τάξης των 745.965 κατοίκων σε σύνολο 10.816.286 κατοίκων της ελληνικής επικράτειας σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 2021. Έτσι, ο πληθυσμός τους αφορά στο 6,8% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, ενώ το σύνολο των κατοίκων όλων των ελληνικών νησιωτικών εδαφών αγγίζει το 18% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Αναλυτικότερα: ο πληθυσμός³⁷,

του Δήμου Ρόδου ανέρχεται σε 125.113 κατοίκους,

του Δήμου Καρπάθου σε 6.567,

του Δήμου Κάσου σε 1.223, και

της Περιφέρειας Κρήτης σε 624.408 κατοίκους. Τέλος, ο αντίστοιχος πληθυσμός

του Δήμου Μεγίστης (Καστελόριζου) ανέρχεται σε 594 κατοίκους.

-Συμπέρασμα

Σύμφωνα με όσα αναλυτικά παρατέθηκαν αλλά και την παρεπόμενη πιστή ερμηνεία όλων των σχετικών διατάξεων της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου, η Ελλάδα κατοχυρώνεται μέσα από το διεθνές δίκαιο της θάλασσας εθιμικό, συμβατικό αλλά και τη σύγχρονη μεταπολεμική διεθνή πρακτική να διαθέτει μέσω του θαλάσσιου νησιωτικού μετώπου της προς την ανατολική Μεσόγειο **όλες τις ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας**³⁸. Το ίδιο συμβαίνει και με την περίπτωση της Κύπρου ως αμιγούς νησιωτικού κράτους που δεν καλύπτεται από τις διατάξεις περί αρχιπελαγικών κρατών.

Και οι δύο χώρες βρίσκονται γεωγραφικώς απέναντι η μια στην άλλη και καλύπτονται πλήρως από το διεθνές δίκαιο στη δυνατότητα που τους παρέχεται να οριοθετήσουν τις όποιες θαλάσσιες ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας τους (στην περίπτωση υφαλοκρηπίδα, άρθρο 83 και ΑΟΖ άρθρο 74), αφήν στιγμής αυτές συναντώνται και υπερκαλύπτονται λόγω του ότι ο αποστάσεις μεταξύ τους είναι μικρότερες του διπλάσιου της σχετικής απόστασης που προβλέπεται από το δίκαιο της θάλασσας³⁹.

37. Βλ. αναλυτικότερα επίσημα στοιχεία απογραφής 2021, «ΦΕΚ αποτελεσμάτων ΜΟΝΙΜΟΥ πληθυσμού Αρχαιοθετήθηκε 2021-10-04 στο [Wayback Machine](http://www.waybackmachine.org).»

38. Για μια πιστή εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου στο Αρχιπέλαγος του Αιγαίου βλ. αναλυτικότερα Gr. I. Tsaltas, *The Application of the United Nations Convention on Law of the Sea in the Archipelagos of the Aegean Sea*, in: Cr. Anagnostou, Andr. Kostianoy, Il. Mariolakos, Pan. Panayiotidis, Mar. Soilemezidou, Gr. I. Tsaltas (editors), *The Aegean Sea Environment, Anthropogenic Presence and Impact*, Springer publ., Switzerland, 2025, vol. III, p.p. 630 – 647.

39. ... δηλαδή μικρότερες των 400 ν.μ..

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Ελληνική Υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1982⁴⁰

Ως εκ τούτου οι δύο χώρες μπορούν να συνάψουν σχετικές συμφωνίες είτε:

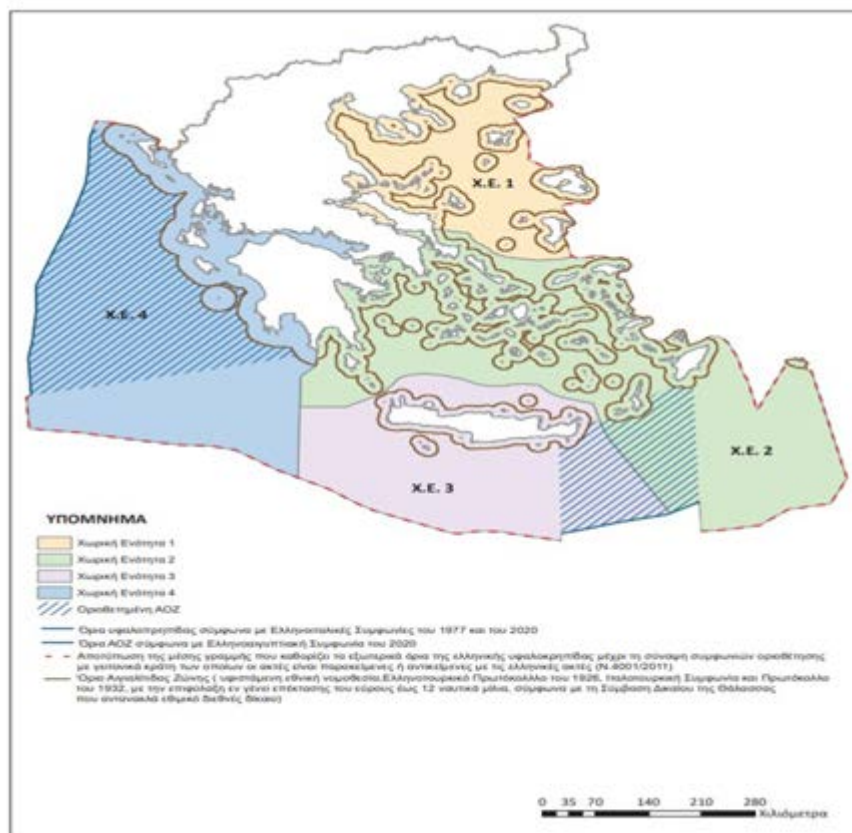
α) οριοθέτησης, είτε και

β) προσωρινής ρύθμισης (joint development zones) με στόχο την εκμετάλλευση σε συγκεκριμένες περιοχές ενδεχόμενων φυσικών ενεργειακών κοιτασμάτων ή και ζώντων βιολογικών πόρων (αλιεία, περίπτωση ΑΟΖ).

Η δεύτερη των παραπάνω περιπτώσεων που αφορά συγκεκριμένα στην υιοθέτηση **Κοινής Αναπτυξιακής Ζώνης (Joint Development Zone)**, θεωρείται πολιτικώς **πιοτέρης θεσμικής μορφής**, αφήν στιγμής πρόκειται για μη μόνιμη οριοθέτηση και ως εκ τούτου με σαφή και διαπραγματεύσιμο τον προσωρινό της χαρακτήρα.

40. Ο ίδιος Χάρτης δημοσιεύτηκε επίσης και στο, *The Greek EEZ following the application of the Law of the Sea Convention* (<http://www.marineregions.org/eezdetails.php?mrqid=5679&zone=eez>). Η προέλευσή του ουσιαστικά αφορά στο λεγόμενο *Χάρτη της Σεβίλλης* που στις αρχές του 2000 παραγγέλθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (έκτοτε και *Χάρτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης*) με στόχο την απεικόνιση της ΑΟΖ, στο πλαίσιο της αυστηρής εφαρμογής των κανόνων του δικαίου της θάλασσας όπως αυτοί απορρέουν από την ανάγνωση της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου, στην ευρύτερη περιοχή. Βλ. επίσης, Καρακωστανόγλου, Β., (2023), Ελληνική ΑΟΖ με βάση τη μέση γραμμή. *Echoflorina*. Διαθέσιμο στο <https://echoflorina.gr/ελληνική-αοζ-με-βάση-τη-μέση-γραμμή/>. Παράλληλα, τα ίδια όρια της ελληνικής δικαιοδοσίας στην ευρύτερη περιοχή της νότιο-ανατολικής Μεσογείου ταυτίζονται με τον Χάρτη της «Σεβίλλης» και πιστοποιούνται και από τον αντίστοιχο χάρτη που αφορά στον ελληνικό θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό όπως αυτός δημοσιεύτηκε από την Ελλάδα στις 17 Απριλίου 2025 (βλ. Χάρτη που ακολουθεί).

Χάρτης του Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας⁴¹

5. Κοινές Αναπτυξιακές Ζώνες (Joint Development Zones)

α) Ιστορική εξέλιξη της σχετικής διεθνούς πρακτικής των κρατών πριν την υιοθέτηση της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου

Πολύ πριν τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου (1982), τις παραμονές ήδη της Πρώτης Συνδιάσκεψης των Ην. Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας (Γενεύη 1958), τα κράτη ξεκίνησαν την ανάπτυξη μιας διεθνούς πρακτικής η οποία από την αρχή φάνηκε να στηρίζεται σε δύο βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου.

Η πρώτη αφορά στην έκφραση της **ελεύθερης βούλησης των κρατών** να συνομολογούν διεθνείς συμφωνίες διμερούς ή πολυμερούς χαρακτήρα με στόχο

41. Βλ. <https://www.kathimerini.gr/politics/563567092/i-ellada-anakoinose-ton-thalassio-chorotaxiko-schediasmo-chartis/>. Επίσης, <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/1149091/p.y.-fek-d-227-17.04.2025-2025>.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

την ειρηνική επίλυση/διευθέτηση ενδεχόμενων διαφορών μεταξύ τους. Έτσι, το διεθνές δίκαιο στηρίζεται αφενός στην **ανεξαρτησία/κυριαρχία(εδραφική) των κρατών**, πρωταρχικό άλλωστε υποκειμένου του, και αφετέρου στην ελεύθερη **βούλησή** τους να συνομολογούν συμφωνίες. Με άλλα λόγια η βούληση των κρατών μέσω και της ανάπτυξης των διεθνών κανόνων οδηγείται παράλληλα και σε αυτοπεριορισμό αλλά και έλεγχο των όποιων δράσεών τους.

Σε κάθε περίπτωση το διεθνές δίκαιο απορρέει από την **κοινή βούληση** των κρατών. Εντούτοις, δεν παύει να αποτελεί το κατεξοχήν πολιτικό δίκαιο αφού εκτός από τη διαμόρφωση των αρχών και υιοθέτηση των κανόνων του που στηρίζονται στη βούληση των κρατών, από την ίδια βούληση εξαρτάται εν πολλοίς και η ηθική αποδοχή και κυρίως η εφαρμογή τους.

Η δεύτερη αρχή εντοπίζεται στη διαρκή προτροπή για **συνεργασία** ανάμεσα στα κράτη με κοινούς σκοπούς και επιδιώξεις. Ειδικότερα, στο Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου (1982) γίνεται λόγος για την **«επιθυμία των συμβαλλομένων μερών να διευθετήσουν με πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας⁴², όλα τα θέματα που αφορούν στο δίκαιο της θάλασσας, και έχοντας επίγνωση της ιστορικής σημασίας της παρούσας Σύμβασης που αποτελεί σημαντική συνεισφορά στη διαφύλαξη της ειρήνης, στη δικαιοσύνη και στην πρόοδο όλων των λαών της γης»**. Με τον τρόπο αυτό εντοπίζεται ο αρχικός στόχος της πρόθεσης των κρατών μερών να συμμετάσχουν στην ιστορική αυτή διαπραγμάτευση (Τρίτη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το δίκαιο της θάλασσας) με σκοπό/κλειδί την αρχική εξασφάλιση της διάθεσης να συνεργαστούν μεταξύ τους. Με άλλα λόγια η συνεργασία αποτελεί σε πρώτη φάση το πρωταρχικό εργαλείο για την εξασφάλιση της επιτυχίας του όλου εγχειρήματος. Ενώ, στη συνέχεια, το προοίμιο καταλήγει αναλυτικότερα στο ότι: **«η κωδικοποίηση και η προοδευτική ανάπτυξη του δικαίου της θάλασσας που επιτεύχθηκαν με την παρούσα Σύμβαση θα συμβάλλουν στην εμπέδωση της ειρήνης, της ασφάλειας, της συνεργασίας και των φιλικών σχέσεων μεταξύ όλων των εθνών σύμφωνα με τις αρχές της δικαιοσύνης και της ισότητας των δικαιωμάτων, και θα προάγουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο όλων των λαών της γης, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αρχές των ΗΕ, όπως εκτίθενται στον Καταστατικό Χάρτη»**.

Ο τελευταίος αυτός κάνει λόγο στο άρθρο 1 παράγραφος 3 που επιγράφεται **Σκοποί των Ηνωμένων Εθνών**, για υλοποίηση **«της διεθνούς συνεργασίας με στόχο την επίλυση διεθνών προβλημάτων οικονομικής, κοινωνικής και μορφωτικής ή ανθρωπιστικής τάξης»**, αναγορεύοντας έτσι την πολιτική της **συνεργασίας** σε κυρίαρχο στόχο της με κάθε μέσο ανάπτυξης των πάσης φύσεως διακρατικών και όχι μόνον σχέσεων.

Σε κάθε περίπτωση, η **γενική αυτή υποχρέωση για συνεργασία** αναγνωρίζεται και από το **εθιμικό δίκαιο**, όπως και η υποχρέωση σύναψης συμφωνίας εξε-

42. Για την έννοια της συνεργασίας μέσα από τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίου βλ. αναλυτικά και Gr. I. Tsaltas, *Le Principe de la Coopération des Etats à travers la Convention des Nations Unies sur le Droit de la Mer comme Garant de la Mise en Place de Relations Pacifiques*, στο Haritini Dipla, Enjeux et Perspectives, Droit International, Droit de la Mer, Droits de l'Homme, Liber Amicorum, éd. Pedone, Paris, 2020, pp., 223-228

ρεύνησης και εκμετάλλευσης ενεργειακών φυσικών πηγών (κοιτάσματα υδρογονανθράκων), σε συνδυασμό με την υποχρέωση να μην επιχειρηθεί μονομερής χρήση κοινών γεωγραφικών και γεωμορφολογικών υφιστάμενων πηγών ανάμεσα σε γειτονικά κράτη. Παρόλα αυτά, τρία είναι τα βασικά επιχειρήματα της εν λόγω θεωρίας περί σχετικού εθιμικού κανόνα, ενός κανόνα με έντονα εντούτοις τα χαρακτηριστικά του **επαναστατικού ή στιγμιαίου εθιμικού κανόνα** και κοντά στη σύγχρονη θεώρησή του **ήπιου εθίμου (soft law)** που υπαγορεύεται από το καθόλα **επιτακτικό της ανάγκης** για άμεση ρύθμιση. Τα εν λόγω επιχειρήματα είναι:

α) Σε πρώτη φάση, το αρχικώς ενδιαφερόμενο κράτος **δεν δύναται μονομερώς να εκμεταλλευτεί** κοινές ενεργειακές πηγές χωρίς συμφωνία με το γειτονικό επίσης ενδιαφερόμενο κράτος.

β) Σε δεύτερη, το γειτονικό κράτος θα πρέπει να έχει αποδεχτεί και συμφωνήσει

τη μέθοδο εξερεύνησης και εκμετάλλευσης της περιοχής, ενώ τέλος,

γ) τα ενδιαφερόμενα κράτη οφείλουν να έχουν **αρχικώς εμπλακεί σε διαπραγματεύσεις με καλή πίστη** ώστε να συνομολογήσουν σχετική συμφωνία μεταξύ τους και σε αντίθετη περίπτωση (αποτυχίας) **μπορούν να συνομολογήσουν προσωρινή διευθέτηση μέχρι την τελική συμφωνία**.

Η κυριαρχία σε συνδυασμό με την ελεύθερη έκφραση βούλησης των κρατών οδήγησαν τα τελευταία στην ανάπτυξη δεδομένων ειρηνικών πρακτικών⁴³, που στη συνέχεια αποτέλεσαν και τη σύγχρονη μορφή του εθιμικού κανόνα, πρωταρχικής/κύριας κατά τα άλλα πηγής του διεθνούς δικαίου⁴⁴, πολύ πριν και τη συμβατική τους αποδοχή, όπου η εν λόγω βούληση μετουσιώνεται και σε υποχρεωτικό κανόνα δικαίου (jus cogens), μετά και τη διεθνή θέση του σε ισχύ.

Τέλος, ως τρίτη και απόλυτα σημαντική, συστατική προτεραιότητα για τη σύναψη **joint development** συμφωνίας είναι ο απόλυτος όσο και ακριβής χαρτογραφημένος **γεωγραφικός προσδιορισμός** της σχετικής θαλάσσιας περιοχής⁴⁵.

β) Προβλέψεις της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας

Η σημασία της έννοιας της συνεργασίας μέσα από τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαΐ αναδεικνύεται κυρίως και μέσα από τα Μέρη V και VI που αφορούν στο καθεστώς της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας. Πρόκειται για τις ζώνες εκείνες που αφορούν στα οικονομικής φύσεως κυριαρχικά δικαιώματα των παράκτιων κρατών που εντοπίζονται στην εξερεύνηση και εκμετάλλευση των φυσικών ενεργειακών πόρων και των καθιστικών ειδών του βυθού και του υπεδάφους του, αλλά και των ζώντων (βιολογικών) πόρων της υπερκείμενης κολώνας των θαλάσσιων υδάτων.

43. ...στο πνεύμα του άρθρου 33 του Καταστατικού των ΗΕ περί ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών.

44. ...σύμφωνα με το άρθρο 38 Καταστατικού Διεθνούς Δικαστηρίου.

45. Βλ. αντίστοιχους Χάρτες Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού Ελλάδας και Κύπρου.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Ειδικότερα, στο άρθρο 62 γίνεται αρχικά λόγος για την **εκμετάλλευση των βιολογικών πόρων**. Συγκεκριμένα, γίνεται *verbatim* λόγος για συνεργασία των τρίτων κρατών με το κράτος της ΑΟΖ που παρέχει την εν λόγω δυνατότητα. Ως τρίτα κράτη για την περίπτωση αναφέρονται τα περίκλειστα, τα **γεωγραφικώς μειονεκτούντα** κράτη (περίπτωση Τουρκίας στην περιοχή επίσης της νότιο-ανατολικής Μεσογείου) και τα αναπτυσσόμενα κράτη. Η εν λόγω συνεργασία (παρ. 4, θ) μπορεί να εξελιχθεί και σε **επίπεδο μικτών επιχειρήσεων ή όποιων άλλων μορφών συνεργασίας** ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα κράτη.

Κυρίως όμως, τα άρθρα 74 και 83 της Σύμβασης που αφορούν στο καθεστώς αντίστοιχα της ΑΟΖ το πρώτο και της Υφαλοκρηπίδας το δεύτερο, αναφέρονται στην οριοθέτηση ανάμεσα στα κράτη που οι ακτές τους βρίσκονται είτε παρακείμενες είτε απέναντι. Η παράγραφος 3 και των δύο αυτών σχετικών άρθρων είναι η ίδια και αναφέρει αναλυτικότερα ότι: **«Αναμένοντας τη σχετική συμφωνία (οριοθέτησης) τα ενδιαφερόμενα κράτη με πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για τη σύναψη προσωρινών διευθετήσεων πρακτικού χαρακτήρα και για να μην θέσουν σε κίνδυνο ή παρεμποδίσουν κατά τη διάρκεια της μεταβατικής αυτής περιόδου τη σύναψη τελικής συμφωνίας. Οι προσωρινές αυτές διευθετήσεις δεν επηρεάζουν την τελική οριοθέτηση»**. Στην προκειμένη περίπτωση, ο νομοθέτης προσπαθώντας να ξεπεράσει την όποια αποτυχία άμεσης προοπτικής σύναψης συμφωνίας οριοθέτησης, με τη χρήση των εργαλείων του άρθρου 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, προτρέπει τα ενδιαφερόμενα κράτη να συνεργαστούν και να συμφωνήσουν για τις όποιες *περιορισμένες* όσο και εκ των πραγμάτων *προσωρινές* διευθετήσεις οριοθέτησης στο πνεύμα της άμεσης και σε συνεργασία αξιοποίησης των υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων. Σε κάθε περίπτωση η σύναψη **joint development** συμφωνίας αποτελεί ξεκάθαρα **εναλλακτική** όσο και **ευέλικτη** λύση αντί της οριοθέτησης.

Η σύγχρονη μορφή των εν λόγω συμφωνιών συμπεριλαμβάνει επίσης και ειδικές ρήτρες για ανάπτυξη συνεργασίας και σε θέματα που ξεφεύγουν της αμιγούς εκμετάλλευσης των όποιων σχετικών πόρων και επεκτείνονται και σε μορφές συνεργασίας που αφορούν στην προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος και τη διατήρηση των θαλάσσιων βιολογικών πόρων, στην ανάπτυξη από κοινού της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας, αλλά και σε θέματα έρευνας και διάσωσης. Στην τελευταία αυτή περίπτωση εφαρμόζονται και οι διατάξεις του άρθρου 123 της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαΐ (καθεστώς κλειστών και ημίκλειστων θαλασσών).

γ) Χρονολογική λίστα διεθνών συμφωνιών που αφορούν σε Joint Development Zones πριν την υιοθέτηση της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαΐ (1982)

1. Bahrain-Saudi Arabia. “Agreement concerning the delimitation of the Continental Shelf in the Persian Gulf, done at Riyadh on 22 February 1958”⁴⁶. Αποτε-

46. Βλ. *United Nations Document* ST/LEG/SER.B/Add. 2, 185.

λεί ιστορικά την πρώτη Joint Development συμφωνία, η οποία και συνήφθει την ίδια χρονιά της σύγκλησης της UNCLOS I στην Γενεύη. Εντούτοις, δεν αποτελεί ουσιαστικά κοινή προς εκμετάλλευση ζώνη αφού αφορά γεωγραφικές περιοχές της Σαουδικής Αραβίας και μόνον. Παρόλα αυτά, η απόφαση να μοιραστούν το οικονομικό αποτέλεσμα από την εκμετάλλευση του πετρελαίου της περιοχής της τα ενδιαφερόμενα μέρη της αποδίδει το χαρακτήρα της από κοινού ρύθμισης (arrangement).

2. Austria-Czechoslovakia. “*Agreement concerning the working of common deposits of natural gas and petroleum, signed at Prague on 23 January 1960*”⁴⁷. Η συμφωνία αυτή αφορούσε την εκμετάλλευση αποθέματα φυσικού αερίου στο έδαφος της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας και συγκεκριμένα στην περιοχή του Vysoka-Zwerndorf, καθώς και οποιονδήποτε άλλων αποθεμάτων φυσικού αερίου ή πετρελαίου. Για το σκοπό αυτό, προέβλεπε την εγκαθίδρυση μίας κοινής επιτροπής που θα αναλάμβανε τον προσδιορισμό των αποθεμάτων που ανιστοιχούσε σε κάθε χώρα.

3. Federal Republic of Germany-Netherlands. “*Supplementary Agreement to the Treaty concerning arrangements for cooperation in the Ems Estuary (Ems-Dollard Treaty) signed at Bennekom on 14 May 1962*”⁴⁸. Αφορούσε στη συνεργασία των δύο χωρών στην εξόρυξη φυσικού αερίου και πετρελαίου.

4. Abu Dhabi-Qatar. “*Agreement on settlement of maritime boundary lines and sovereign rights over islands, signed on 30 March 1969*”⁴⁹. Πρόκειται για συμφωνία καθορισμού των θαλάσσιων συνόρων του Εμιράτου του Άμπου Ντάμπι και του Κατάρ καθώς και την ισότιμη συνεκμετάλλευση συγκεκριμένου κοιτάσματος ορυκτών πόρων.

5. Iran-Sharjah. “*Memorandum of Understanding, signed in November 1971*”⁵⁰. Πρόκειται για μία συμφωνία καθορισμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων του Ιράν και του εμιράτου του Sharjah πάνω στο νησί Abu Musa στον Περσικό Κόλπο. Στις προβλέψεις της περιλαμβανόταν η αναγνώριση των χωρικών υδάτων του νησιού στα 12 νμ και ίσα δικαιώματα στην αλιεία, καθώς επίσης και η ανάθεση των πετρελαϊκών αποθεμάτων.

6. France-Spain. «*Convention sur la délimitation des plateaux continentaux des deux Etats dans le Golfe de Gascogne (Golfe de Biscaye), signée a Paris le 29 Janvier 1974*”⁵¹». Πρόκειται για τη συμφωνία καθορισμού της υφαλοκρηπίδας της Γαλλίας και της Ισπανίας για την άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων σε κοιτάσματα φυσικών πόρων και τη διευθέτηση τυχόν διαφορών.

47. Βλ. *United Nations Treaty Series*, vol. 495, 1964, 126.

48. Βλ. *United Nations Document* ST/LEG/SER.B/15, 755.

49. Βλ. *United Nations Document* ST/LEG/SER.B/16, 403.17/2/2020 Legal regime of joint development and management zones archive. unu.edu/unupress/unupbooks/uu15oe/uu15oeOj.htm 5/6.

50. Βλ. *Middle East Economic Survey*, vol. XV, no. 28, 5 May 1972, Supplement.

51. Βλ. *United Nations Document* ST/LEG./SER.B/19, 445.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

7. Argentina-Uruguay, Agreement between the Government of Argentina and the Government of Uruguay Relating to the Delimitation of the River Plate and the Maritime Boundary Between Argentina and Uruguay, (signed 19 November 1973, entered into force 12 February 1974⁵²). Πρόκειται ειδικότερα για κοινή αλιευτική ζώνη ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα κράτη που επιτυγχάνεται με τη σύσταση μιας σχετικής Κοινής Διοικητικής Επιτροπής (Joint Administrative Commission) η οποία επεκτείνει την αρμοδιότητά της και σε κοινή επιστημονική έρευνα με έμφαση στους ζώντες βιολογικούς πόρους αλλά και στην πρόληψη και μείωση της θαλάσσιας ρύπανσης που οφείλεται στη ναυσιπλοΐα.

8. Australia-Papua New Guinea. “*Treaty on sovereignty and maritime boundaries in the area between the countries, done at Sydney on 18 December 1978*”⁵³. Η συγκεκριμένη συμφωνία καθορισμού θαλάσσιων συνόρων και αλιευτικών ζωνών μεταξύ Αυστραλίας και Παπούα Νέας Γουινέας. Ειδικότερα προέβλεπε την κυριαρχία της κάθε χώρας σε συγκεκριμένα νησιά και στα χωρικά ύδατα καθώς και τις δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης του βυθού με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον.

9. Iceland-Norway. “*Agreement on the Continental Shelf between Iceland and Jan Mayen, done at Oslo on 22 October 1981*”⁵⁴. Πρόκειται για συμφωνία οριοθέτησης η οποία περιλαμβάνει και σαφή κοινή αναπτυξιακή ζώνη ανάμεσα στις δύο υφαλοκρηπίδες της τάξης του 25% για κάθε χώρα, στη βάση του χρέους που έχουν τα κράτη να συνεργάζονται αναφορικά με την εκμετάλλευση πηγών υδρογονανθράκων σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο και τη διεθνή πρακτική. Χαρακτηριστικό και για την ελληνική περίπτωση και σε σχέση με την άρνηση της Τουρκίας να αποδεχτεί ότι τα νησιά έχουν τις δικές τους οικονομικές ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας είναι ότι το ένα και μοναδικό αυτό νησί απέχει από τις κοντινότερες νορβηγικές ηπειρωτικές ακτές 952 χλμ., τις νησιωτικές νορβηγικές ακτές (νησιά Σβάλμπαρντ) 948 χλμ., ενώ από τις απέναντι ακτές της Γροιλανδίας (Δανία) 457 χλμ., και την Ισλανδία νότια 544 χλμ.

52. Βλ. <www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/URYARG1973MB.PDF>.

53. Βλ. *International Legal Materials*, vol. 18, 1979, 291.

54. Βλ. *International Legal Materials*, vol. 21, 1982, 1222.

Αποστάσεις της νήσου Jan Mayen από Νορβηγία, Ισλανδία και Γροιλανδία (Δανία)⁵⁵

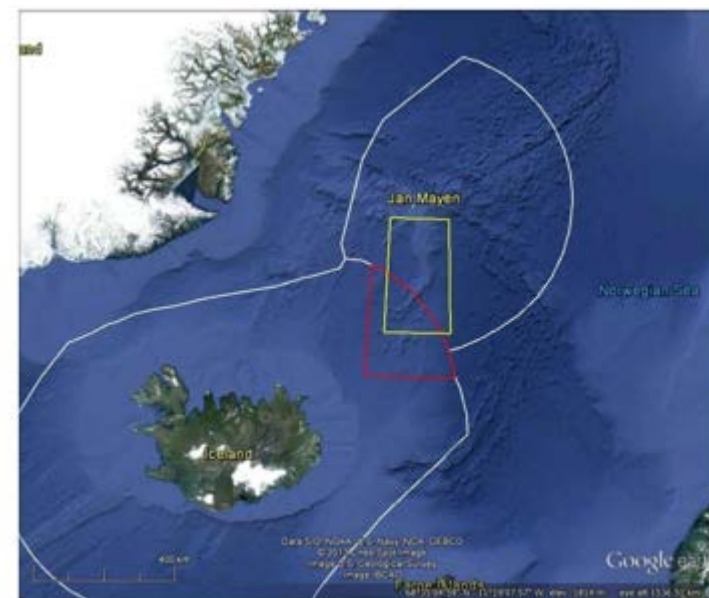

Το εν λόγω δε νησί δεν κατοικείται από μόνιμους κατοίκους αλλά χρησιμοποιείται για επιστημονικούς και μόνον σκοπούς, ενώ δεν γειτνιάζει με μικρότερα νησιωτικά εδάφη, ή βραχονησίδες, ή βράχους αποτελώντας μέρος αρχιπελαγικής συστάδας πολύ μακριά από το ηπειρωτικό έδαφος του κράτους στο οποίο ανήκει (Νορβηγία). Παρόλα αυτά αναγνωρίστηκε ότι απολαμβάνει πλήρους επίρειας όλων των ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας, συμπεριλαμβανομένης επομένως της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ.

55. Βλ. **Egilsdottir Agla Margret**, «Agreement between Iceland and Norway on the continental shelf between Iceland and Jan Mayen», Master of Law, Lagadeild, School of Law, 2013.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Joint Development Zone (Κίτρινο Χρώμα) ανάμεσα σε ΑΟΖ Νορβηγίας και Ισλανδίας⁵⁶

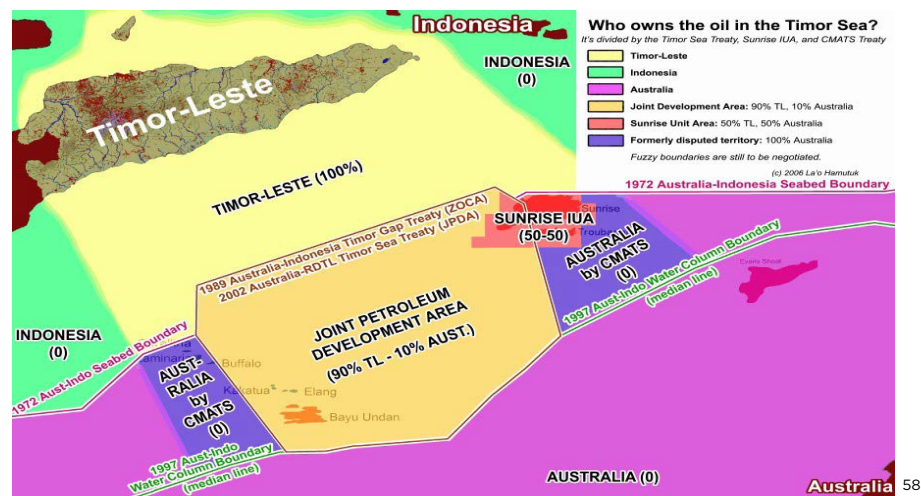
δ) Χρονολογική λίστα διεθνών συμφωνιών που αφορούν σε Joint Development Zones μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίου (1982)

Το σύνολο σχεδόν των διακρατικών συμφωνιών που ακολουθούν και αφορούν σε συνεκμετάλλευση υποθαλάσσιων φυσικών ενεργειακών πόρων προβλέπουν ρητώς ότι έχουν ως νομική τους βάση την παρ. 3 των άρθρων 74 και 83 της Σύμβασης του 1982 και σε κάθε περίπτωση θεωρούνται ρυθμίσεις προσωρινών διευθετήσεων πρακτικού καθαρώς χαρακτήρα.

1. Australia-Indonesia. “*Treaty on the zone of cooperation in an area between the Indonesian province of East Timor and Northern Australia, done over the Zone of cooperation on 11 December 1989*”⁵⁷. Η ίδια Συμφωνία έχει αντικατασταθεί από την Timor Sea Treaty, 2002.

56. Βλ. **Egilsdottir Agla Margret**, «Agreement between Iceland and Norway on the continental shelf between Iceland and Jan Mayen», Master of Law, Lagadeild, School of Law, 2013. The Icelandic and Norwegian EEZ (White lines), the northern Deck area (Red) and the joint development zone (Yellow). Source: Jan Mayen EEZ” 68o35o0459N and 11o19o0757Ow. Google Earth. Accessed 10 May 2013.

57. Βλ. *International Legal Materials*, vol. 29, 1990, 469.

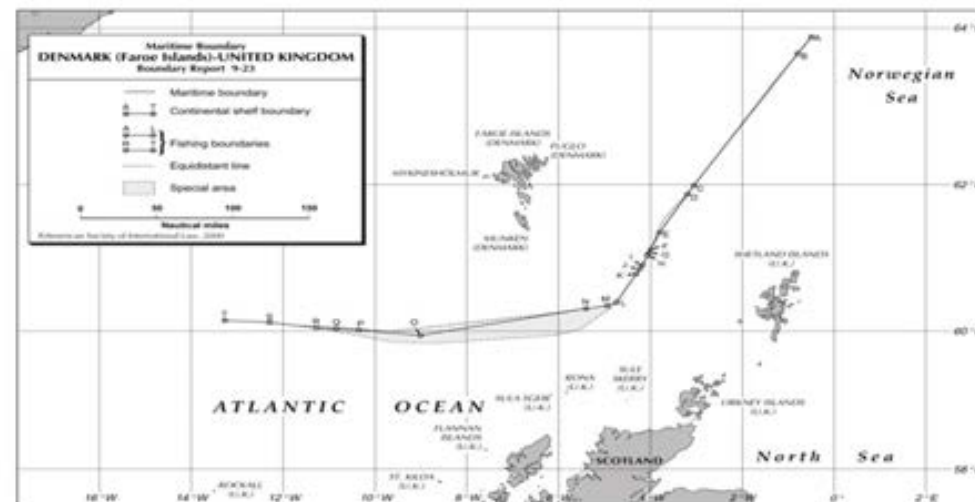
2. **Denmark-United Kingdom.** Agreement between the Government of the Kingdom of Denmark together with the Home Government of the Faroe Islands on the one hand and the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland on the other hand relating to the *Maritime Delimitation in the area between the Faroe Islands and the United Kingdom*, 18 Μαΐου 1999 (τέθηκε σε ισχύ στις 21 Ιουλίου της ίδιας χρονιάς⁵⁹).

58. Βλ. Schofield, C.H. (2007) «Minding the Gap: The Australia – East Timor Treaty on Certain Maritime Arrangements in the Timor Sea», *International Journal of Marine and Coastal Law*, Volume 22, No.2: 189-234.

59. Βλ. www.un.org/Depts/los/legislationandtraties/pdf/files/treaties/dn_KGBR1999MD.PDF

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας ανάμεσα σε Δανία (Νησιά Φερόε) και Ηνωμένο Βασίλειο⁶⁰

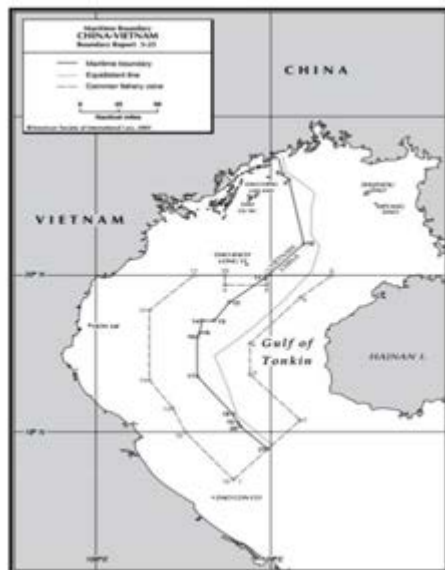

3. **China-Vietnam.** Agreement between the People’s Republic of China and the Socialist Republic of Viet Nam on the *Delimitation of the Territorial Sea, the Exclusive Economic Zone and Continental Shelf in Beibu Bay/Gulf of Tonkin* (25 December 2000) and *Agreement between the People’s Republic of China and the Socialist Republic of Viet Nam on Fisheries Cooperation for the Gulf of Tonkin*⁶¹. Αφορά περισσότερο στην υιοθέτηση τριών κοινών αλιευτικών ζωνών όπως αυτές απορρέουν από τη συμφωνία οριοθέτησης της θαλάσσιας περιοχής ανάμεσα στις δύο χώρες που αφορούν: α) στον Κόλπο Tonkin (Beibu Gulf από την πλευρά της Κίνας και β) Bac Bo Gulf του Βιετνάμ).

60. Βλ. Charney, J.I. and Smith, R.W. (2002) (eds.), *International Maritime Boundaries*, Vol. IV (Dordrecht: Martinus Nijhoff). p. 2969.

61. Για το πλήρες κείμενο της συμφωνίας βλ. <www.un.org/Depts/los/legislationandtraties.htm>.

Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και Joint Development Zone ανάμεσα σε Κίνα και Βιετνάμ⁶²

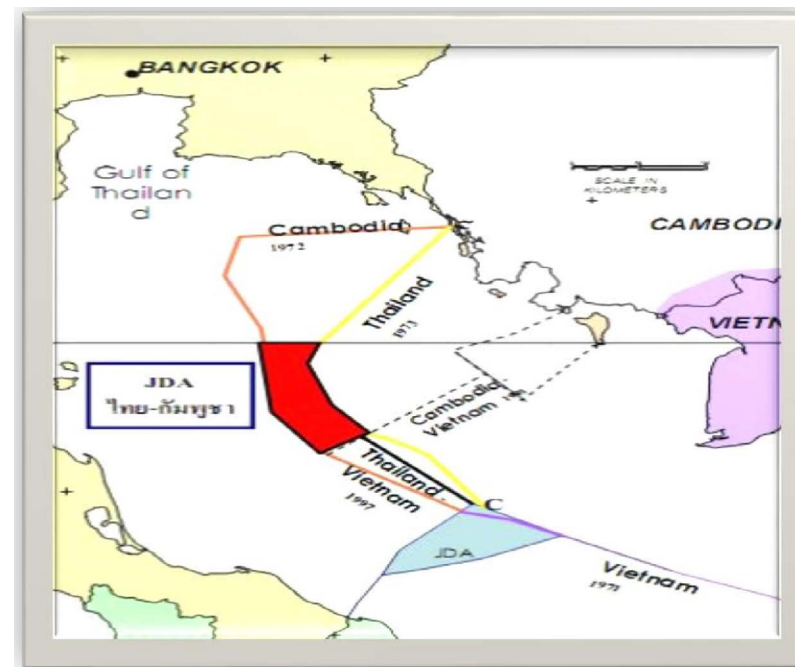

ε) Ειδική κατηγορία συμφωνιών Joint Development Agreement's αντί για συμφωνίες που αφορούν σε καθορισμό θαλασσιών συνόρων

1. Cambodia-Vietnam. Agreement on Historic Waters, 1982. Πρόκειται για συμφωνία που δημιουργεί μια κοινή περιοχή «ιστορικών υδάτων» εντός του Κόλπου της Ταϊλάνδης, χωρίς να αποκλείεται η μελλοντική οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών. Η συμφωνία προβλέπει την αναγνώριση των παραδοσιακών δικαιωμάτων αλιείας για τους υπηκόους των δύο αντισυμβαλλόμενων κρατών, την εκμετάλλευση έτερων φυσικών πόρων βάσει κοινών συμφωνιών καθώς, και την από κοινού επιτήρηση της όλης περιοχής

62. Βλ. Colson, D.A. and Smith, R.W. (2005), (eds) *International Maritime Boundaries*, Vol. V (Leiden: Martinus Nijhoff), 3745-3758, at 3754.

Προοπτικές Υιοθέτησης Joint Development Zone μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

63

2. Japan- S. Korea. Agreement Between Japan and the Republic of Korea Concerning Joint Development of the Southern Part of the Continental Shelf Adjacent to the two Countries, 1974. Οι δύο γειτονικές χώρες αποφάσισαν να αφήσουν κατά μέρος τις αντιθετικές τους προσεγγίσεις αναφορικά με την προκρινόμενη μέθοδο οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών και κατέληξαν σε συμφωνία για την κοινή εκμετάλλευση μέρους των ηπειρωτικών τους υφαλοκρηπίδων. Και οι δύο χώρες, σύμφωνα με την συμφωνία αυτή, έχουν εξίσου δικαίωμα παραχώρησης αδειών εξερεύνησης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, ενώ τα όποια κόστη και κέρδη οφείλουν να επιμερίζονται. Ειδική πρόβλεψη αναφέρει πως οι όποιες διαδικασίες που σχετίζονται με εξερεύνηση και εκμετάλλευση δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν τις άλλες νόμιμες χρήσεις του θαλασσιού χώρου.

63. Schofield, C.H., (1999), «Maritime boundary delimitation in the gulf of Thailand», Durham theses, Durham: Durham University, p.3. Available at https://etheses.dur.ac.uk/4351/1/4351_1871.pdf

Θαλάσσια σύνορα και Joint Development Zones
στη Θάλασσα της Ανατολικής Κίνας⁶⁴

3. Saudi Arabia-Sudan. *Agreement Relating to the Joint Exploration of the Natural Resources of the Seabed and Subsoil of the Red Sea in the Common Zone, 1974.* Η συμφωνία αφορά στην κοινή διαχείριση, κυρίως, μεταλλευτικών πόρων του βυθού της Ερυθράς Θάλασσας και χαρακτηρίζεται από τον καθορισμό της περιοχής με υδρογραφικά κριτήρια (δηλ. ο βυθός πέραν του ισοβαθούς των 1.000 μέτρων).

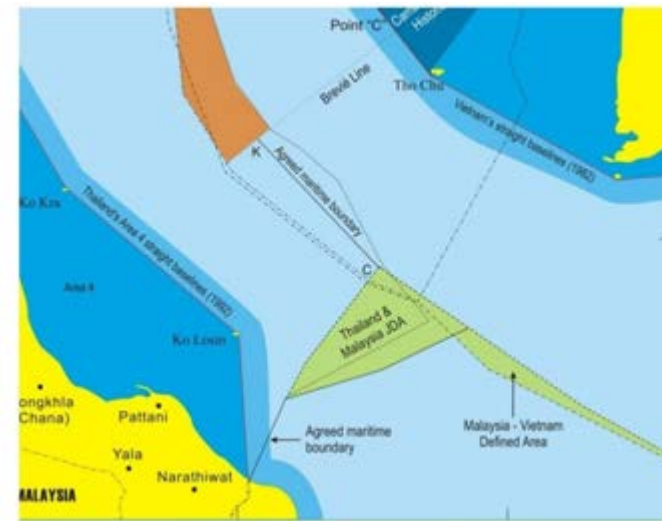
4. Malaysia-Thailand. *Treaty between the Kingdom of Thailand and Malaysia Relating to the Delimitation of the Territorial Seas of the Two Countries, 1979.* Η συμφωνία αφορά σε υιοθέτηση Joint Development Area με αντικείμενο την εκμετάλλευση πετρελαίου και μόνο. Οι λεπτομέρειες της συμφωνίας συμπληρώνονται από ένα Μνημόνιο Κατανόησης⁶⁵ (1979) το οποίο προβλέπει την κατανομή εξόδων και προσόδων των κοινών δραστηριοτήτων καθώς επίσης και μηχανισμό επίλυσης διαφορών. Η χρονική διάρκεια της συμφωνίας εκτείνεται μέχρι τα 50 έτη.

64. Βλ. Schofield, C.H. (2007), «Sharing Maritime Space: Options for Cooperative Management in Areas of Overlapping Maritime Claims», ANCORS, p. 19. Available at: https://documents.uow.edu.au/content/groups/public/%40web/%40law/%40ancors/documents/doc/uow240631.pdf?utm_source=chatgpt.com.

65. Memorandum Of Understanding, MOU.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Περιοχή Joint Development Zone ανάμεσα σε Ταϊλάνδη και Μαλαισία⁶⁶

5. Malaysia-Vietnam. *Memorandum of Understanding between Malaysia and the Socialist Republic of Vietnam for the Exploration and Exploitation of Petroleum in a Defined Area of the Continental Shelf Involving the Two Countries, 1992.* Η συμφωνία αφορά στην χάραξη μιας Καθορισμένης Περιοχής (Defined Area) μεταξύ των δύο χωρών με αντικείμενο την εκμετάλλευση πετρελαίου και μόνο και προβλέπει την κατανομή εξόδων και προσόδων των κοινών δραστηριοτήτων. Η διάρκεια της συμφωνίας εκτείνεται στα 40 έτη.

66. Βλ. Schofield, C.H. (2007), «Sharing Maritime Space: Options for Cooperative Management in Areas of Overlapping Maritime Claims», ANCORS, p. 19. Available at: <https://documents.uow.edu.au/content/groups/public/%40web/%40law/%40ancors/documents/doc/uow240631.pdf>

Θαλάσσια σύνορα και περιοχές Joint Development Zones στον κόλπο της Ταϊλάνδης⁶⁷

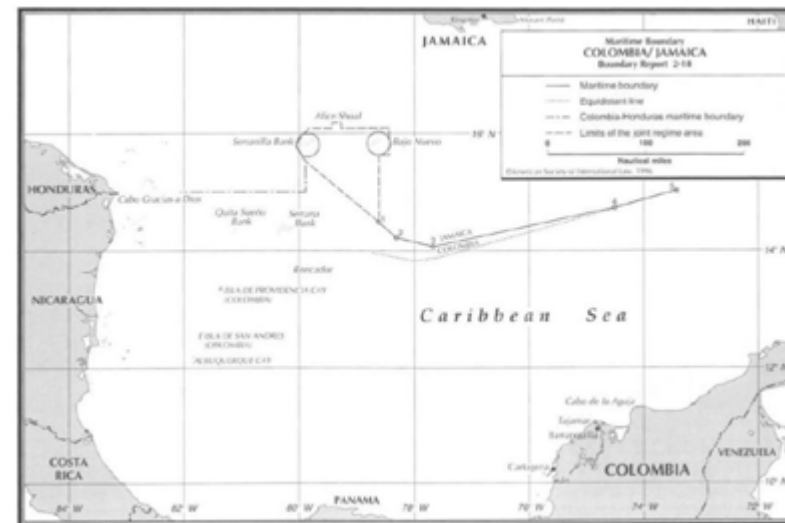

6. Colombia-Jamaica. Maritime Delimitation Treaty between Colombia and Jamaica, 1993. Ως μέρος της συμφωνίας οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών, οι δύο χώρες υιοθετούν μία Joint Regime Area, σε χώρο στον οποίο δεν έχουν καταλήξει σε οριοθέτηση. Στην εν λόγω Περιοχή, τα δύο κράτη αποφάσισαν την εφαρμογή νομοθεσίας που προσιδιάζει στα δικαιώματα και υποχρεώσεις μιας ΑΟΖ, καθώς πέραν της εξερεύνησης και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων προβλέπεται και η προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος αλλά και η διατήρηση των βιολογικών πόρων.

67. Όπ.π., σελ. 16.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Περιοχή Joint Development Zone ανάμεσα σε Κολομβία και Τζαμάικα⁶⁸

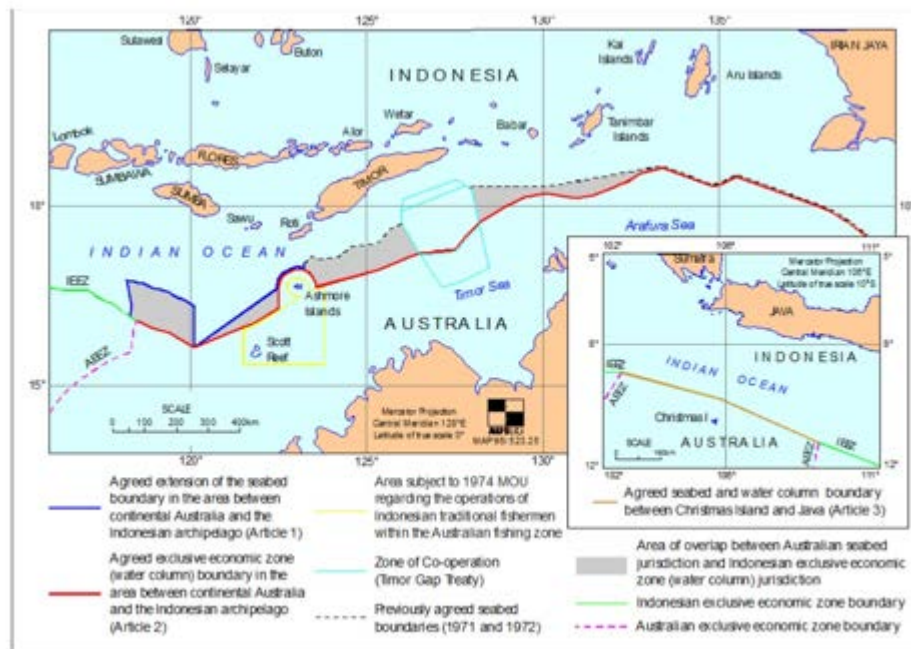

7. Argentina-United Kingdom (Falkland Islands). Joint Declaration on Cooperation over Offshore Activities in the South West Atlantic, 1995. Η Κοινή αυτή Διακήρυξη αφορά στη συνεργασία των δύο κρατών αναφορικά με τους πόρους υδρογονανθράκων σε ορισμένη περιοχή πέριξ των νησιών Falkland/Malvinas και συμπληρώνει προγενέστερη παρόμοια συμφωνία για τη διατήρηση βιολογικών πόρων (1990). Μέσα από τη δημιουργία μιας Κοινής Επιτροπής οι δύο χώρες δεσμεύονται να συντονίζουν τις δράσεις τους και να συνεργάζονται για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος.

68. Schofield, C.H., (2007). "Sharing Maritime Space: Options for Cooperative Management in Areas of Overlapping Maritime Claims", ANCORS, p. 25. Available at: <https://documents.uow.edu.au/content/groups/public/%40web/%40law/%40ancors/documents/doc/uow240631.pdf>

Περιοχή Joint Development Zone ανάμεσα
σε Αυστραλία και Ανατολικό Τιμόρ⁷¹

6. Γενικό Συμπέρασμα

Η αρχή της κοινής εκμετάλλευσης των διασυνοριακών θαλάσσιων πόρων (ενεργειακών του βυθού και του υπεδάφους του αλλά και των ζώντων πόρων της υπεράνω κολώνας νερού), αποτελεί μια από τις σημαντικότερες σύγχρονες τάσεις της διεθνούς πρακτικής στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας. Στηρίζεται τόσο σε αποτελεσματική **ειρηνική πρακτική** που αναπτύχθηκε πριν από τη Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίυ (1982), διαμορφώνοντας σχετικό **εθιμικό κανόνα**, όσο και σε σαφή στη συνέχεια συμβατικό κανόνα που απορρέει από αυτήν (άρθρα 74 και 83) και αποτέλεσε τη βάση παρόμοιων διακρατικών **ειρηνικών και εν πεποιθηθεί δικαίου** ρυθμίσεων/διευθετήσεων μετά από αυτήν. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για μια τάση, που όπως αναδείχτηκε και στις προηγούμενες παραγράφους, ξεκίνησε τη δεκαετία του 50 και μέχρι τις μέρες μας έχει ξεπεράσει τις 30 αντίστοιχες περιπτώσεις διεθνών διακρατικών συμφωνιών, οι περισσότερες των οποίων αφορούν σε καθόλα προσωρινό χαρακτήρα. Και τούτο γιατί συνήφθησαν πολύ πριν την όποια οριστική οριοθέτηση των θαλάσσιων

71. Schofield, C.H., (2007). "Sharing Maritime Space: Options for Cooperative Management in Areas of Overlapping Maritime Claims", ANCORS, p. 25. Available at: <https://documents.uow.edu.au/content/groups/public/%40web/%40law/%40ancors/documents/doc/uow240631.pdf>

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

και υποθαλάσσιων περιοχών ανάμεσα σε δύο απέναντι γειτονικά κράτη, χωρίς μάλιστα να αποτελούν και υποχρεωτικό προηγούμενο.

Είναι γεγονός ότι σε περίπτωση ενδεχόμενης πολιτικής απόφασης ανάμεσα στις δύο χώρες, οι προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδος και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου στηρίζονται απόλυτα και στις τέσσερις σχετικές βασικές προϋποθέσεις που αφορούν ειδικότερα:

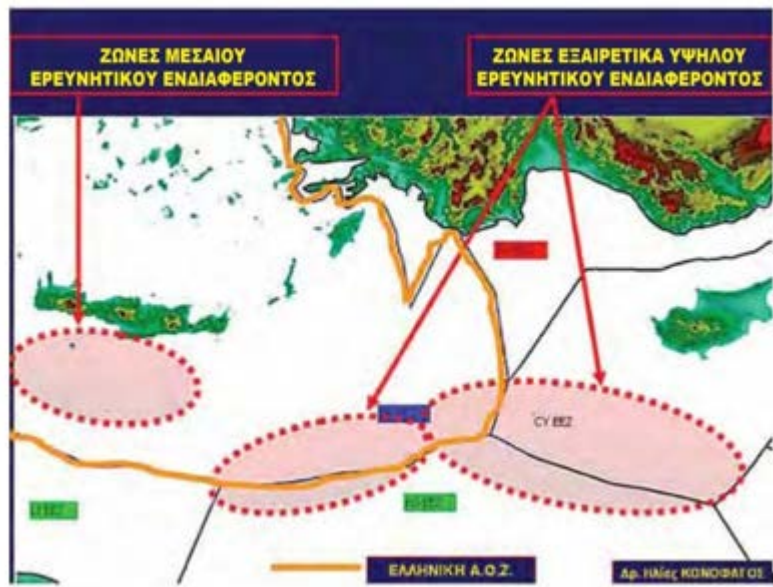
1. στην έκφραση ελεύθερης βούλησης των ενδιαφερόμενων κρατών να διευθετούν ειρηνικά σχετικές «διαφορές» τους, στηριζόμενη στη βασική επίσης αρχή της συνεργασίας(άρθρο 7 παρ. 3 Καταστατικού των ΗΕ),
2. την αναγνώριση/κατοχύρωση σχετικών δικαιωμάτων (υφαλοκρηπίδας, ΑΟΖ, καθεστώς νησιωτικών εδαφών) στη βάση σεβασμού των κανόνων (υποχρεωτικού χαρακτήρα για την περίπτωση) του διεθνούς δικαίου της θάλασσας,
3. την πλήρη όσο και ακριβή γεωγραφική περιγραφή της προς διευθέτηση περιοχής.
4. στη μη απαίτηση άμεσης οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας ή ΑΟΖ, αφού ο χαρακτήρας της εν λόγω συμφωνίας ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα γειτονικά κράτη είναι προσωρινού χαρακτήρα και σε κάθε περίπτωση δεν αποτελεί προηγούμενο μελλοντικής κανονικής οριοθέτησης.

Παράλληλα, αναδεικνύεται σε τεράστιας οικονομικής σημασίας η προοπτική που διαγράφεται για τις δύο χώρες (Ελλάδα και Κύπρο) από την εξερεύνηση (exploration) και εκμετάλλευση (exploitation) των υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων της περιοχής (κυρίως Λεκάνη του Ηροδότου, αλλά και σχετικού κοιτάσματος υδριτών νοτιώς του Καστελόριζου)⁷². Ενώ, όσον αφορά στους πλουτοπαραγωγικούς ενεργειακούς φυσικούς πόρους της διευρυμένης σε έκταση Λεκάνης του Ηροδότου αντίστοιχη προοπτική σύναψης *Joint Development Zone* διαγράφεται και ανάμεσα σε Ελλάδα και Αίγυπτο⁷³. Άλλωστε, ήδη από το 2014 (8 Νοεμβρίου) είχε υπογραφεί στο Κάιρο τριμερής συμφωνία μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου και της Ελληνικής Δημοκρατίας, (Διακήρυξη του Καΐρου) η οποία προβλέπει μεταξύ άλλων τη συνεργασία των τριών χωρών σε θέματα ενέργειας και πιο συγκεκριμένα στον τομέα των υδρογονανθράκων προς αμοιβαίο όφελος.

72. Βλ. σχετικώς, Γρ. Ι., Τσάλτας «Υποθαλάσσιοι Φυσικοί Πόροι και Νότιο-ανατολική Μεσόγειος. Προβλήματα Οριοθέτησης των Όμορων και Απέναντι Κρατών», στο Σεϊμένης Ι., (επιμ.), *Η Μεσόγειος στον 21^ο αιώνα*, εκδ. Παν/μίου Αιγαίου, Εργαστήριο Μεσογειακής Πολιτικής, Ρόδος 2002. Επίσης, Γρ. Ι. Τσάλτας, *Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων στην Νότιο-Ανατολική Μεσόγειο*, στο Λ. Χριστοφόρου (επιμ.) *Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες από την Έρευνα στην Εκμετάλλευση*, Επιτροπή Ενέργειας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2012, σ.σ. 53-64.

73. Το αντίστοιχο κομμάτι υφαλοκρηπίδας ανάμεσα σε Κύπρο και Αίγυπτο έχει ήδη οριοθετηθεί με τη σχετική Συμφωνία Οριοθέτησης ΑΟΖ του 2003.

Ανατολική Μεσόγειος: Περιοχές υποθαλάσσιου ερευνητικού ενδιαφέροντος⁷⁴

74. Κονοφάγος, Η., Οι προοπτικές ελληνικού φυσικού αερίου, 2021. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/57165379/ΟΙ_ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ_ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ_ΦΥΣΙΚΟΥ_ΑΕΡΙΟΥ και Κονοφάγος, Η., Έρευνα και παραγωγή κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο. https://www.iene.gr/energy-development2012/articlefiles/session4/Konofagos-power-point.pdf?utm_source=chatgpt.com

75. Σ. Λυγερός, (2014). Ο Ενεργειακός Πλούτος της Κυπριακής Δημοκρατίας και το Κυπριακό,

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

Ενώ, τεράστια είναι και η **γεωπολιτική σημασία** μιας παρόμοιας συνεργασίας⁷⁶, αφού:

1. θα κατοχυρώσει ανεμπόδιστα τον υποθαλάσσιο χώρο από τον οποίο έχει σχεδιαστεί να περάσει ενδεχομένως ο **αγωγός East Med** (υφαλοκρηπίδα Κύπρου - Ελλάδος) που θα ενώσει το φυσικό αέριο της απώτερης ανατολικής περιοχής της Μεσογείου (Ισραήλ) με εκείνο της νότιο ανατολικής περιοχής (Κύπρος) και της νότιας - νότιο-δυτικής Μεσογείου (νησιωτική Ελλάδα) και με κατεύθυνση μέσω της δυτικής Ελλάδας την νότια αρχικά Ευρώπη (Ιταλία),

2. θα εξασφαλίσει διαρκή επάρκεια σε επίπεδο κυρίως **φυσικού αερίου στην Ευρώπη** και σταδιακή απεξάρτησή της από την προμήθεια του αντίστοιχου ενεργειακού πόρου από την Ρωσία,
3. τέλος, **θα καταστήσει de facto ανενεργό και απορριπτό το καθόλα απαράδεκτο όσο και παράνομο MoU** του Νοεμβρίου (2019) ανάμεσα σε Τουρκία και Λιβύη⁷⁸, απεγκλωβίζοντας την νότια Κρήτη από μελλοντικές σχετικές παράνομες ενέργειες εκ μέρους της Τουρκίας, αναγνωρίζοντας παράλληλα και

Energia.Gr. Διαθέσιμο στο <https://www.energia.gr/article/86423/o-energeiakos-ploytos-ths-kypriakhs-dhmokratias-kai-to-kypriako->

76. Για τη σχέση γεωπολιτικής και υποθαλάσσιων φυσικών πόρων στη Μεσόγειο, βλ αναλυτικότερα και Γρ. Ι. Τσάλτας, *Mer Méditerranée : Ressources Naturelles et Sécurité* στο Tsaltas, Gr. I., Cheila, E., Koliopoulos K., (eds), *Sécurité et Coopération en Méditerranée. Défis et Opportunités - Security and Cooperation in the Mediterranean: Challenges and Opportunities*, publ. Poiotita, Athens, 2013, p.p. 19-25. Επίσης, Γρ. Ι. Τσάλτας «Upgrading the strategic position of Greece», στο *Athena Magazine*, Φεβρουάριος 1991, no 42, σελ. 45.

77. **DEPA**, (n.a.). «EastMed-Poseidon Pipeline - A project of national importance and public interest for Greece». Available at: <https://depa-int.gr/en/en-eastmed-poseidon-pipeline-a-project-of-national-importance-and-public-interest-for-greece/>

78. Βλ. επίσης, Γρ. Ι. Τσάλτας: *Το Μνημόνιο Αγκυρας - Τρίπολης αποκλείει την Ελλάδα από τη Μεσόγειο*. <https://slpress.gr/ethnika/to-mnimonio-agkyras-tripolis-apokleiei-tin-ellada-apo-ti-mesogeio/> [μν10/02/2020](https://www.slpress.gr/ethnika/to-mnimonio-agkyras-tripolis-apokleiei-tin-ellada-apo-ti-mesogeio/).

την πλήρη επήρεια όλων των νησιωτικών στην περιοχή ελληνικών εδαφών σε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ (Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου και ανατολικότερα συστάδας Καστελόριζου).

Περιοχή τουρκολυβικού μνημονίου⁷⁹

7. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Barberis, Julio A.** «Los recursos minerales compartidos entre Estados y el derecho internacional.» *Derecho de la Integracion*, vol. VIII, nos. 18-19, 1975, 45-58.
- Brownlie, Ian.** “Legal status of natural resources in International Law. Some aspects”. *Recueil des Cours de l’Académie de Droit International*, vol. 162, 1979, 1, 272.
- Colson, D.A. and Smith, R.W.** (2005), (eds) *International Maritime Boundaries*, Vol. V (Leiden: Martinus Nijhoff).
- Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAM-RA)**, done at Wellington, 2 June 1988. *International Legal Materials*, vol. 27, 1988, 859.
- Convention on the Law of the Sea**, The Law of the Sea, United Nations, Official Texts of the United Nations, UN New York, 2001, p. 294.

79. Φωτάκη, Α., (2019). Η προκλητική συμφωνία Τουρκίας - Λιβύης ανοίγει το δρόμο για ΑΟΖ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2019/11/29/politics/diplomatia/proklitiki-symfonia-tourkias-livyis-anoigei-dromo-gia-aoz/>

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

- Charney, J.I. and Smith, R.W.** (2002) (eds.), *International Maritime Boundaries*, Vol. IV (Dordrecht: Martinus Nijhoff).
- Churchill, R.R.**, “Falkland Islands – Maritime Jurisdiction and Cooperative Arrangements with Argentina”, *Current Legal Developments, International and Comparative Law Quarterly*, 46 (1997): 463-477, at 463-467.
- Colson, D.A. and Smith, R.W.** (2005), (eds) *International Maritime Boundaries*, Vol. V (Leiden: Martinus Nijhoff).
- Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAM-RA)**, done at Wellington, 2 June 1988. *International Legal Materials*, vol. 27, 1988, 859.
- Convention on the Law of the Sea**, The Law of the Sea, United Nations, Official Texts of the United Nations, UN New York, 2001, p. 294.
- Dipla, H.**, *Le Régime des Iles dans le Droit International de la Mer*, éd. P.U.F., Paris, 1984.
- DEPA**, (n.a.). «EastMed-Poseidon Pipeline – A project of national importance and public interest for Greece». Available at: <https://depa-int.gr/en/eastmed-poseidon-pipeline-a-project-of-national-importance-and-public-interest-for-greece/>
- Egilsdottir Agla Margret**, «Agreement between Iceland and Norway on the continental shelf between Iceland and Jan Mayen», Master of Law, Lagadeild, School of Law, 2013.
- Gao Ziguo**, «The Legal Concept and Aspects of Joint Development in International Law», (1998). 13 *Ocean Yearbook* on line 107, 123.
- Greece Map** in English. Available at: <https://xartes.eu/wp-content/uploads/2017/09/GR216-ENG-600x604.jpg>
- Groves, H.**, «Offshore Oil and Gas Resources: Economics, Politics and the Rule of Law in the Nigeria-Sao Tomé e Príncipe Joint Development Zone», *Journal of International Affairs* 59, 1 (Fall/Winter 2005): 81-96.
- Kashfi, A., Adibah, W.S.** (2015) «Joint development agreement scheme for management of world’s largest shared oil & gas reservoir», *Journal of Scientific Research and Development*, Volume 2, Issue 12, 70-80.
- Keyuan, Z.**, «The Sino-Vietnamese Agreement on Maritime Boundary Delimitation in the Gulf of Tonkin», *Ocean Development and International Law*, 36 (2005): 13-24, at 16.
- Kim, S. P.**, «The UN Convention on the Law of the Sea and New Fisheries Agreements in North East Asia», *Marine Policy*, 27 (2003), 97-109.
- Miyoshi, M.** (1999) «The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation», *IBRU Maritime Briefing*, Volume 2, No. 5.
- McDorman, T.L.**, «Maritime Boundary Delimitation in the Gulf of Thailand», *Hogaku Shimpo* [The Chuo Law Review], CIX, no. 5-6 (March 2003): 253-280, at 278279.
- Onorato William T.**, «Apportionment of an International Common Petroleum Deposit», (1977), vol. 26, *International and Comparative Law Quarterly*, 324.
- Reid, P.C.** (1987) «Joint Development Zones Between Countries», *AMPLA Bulletin*, Volume 6, No. 1.
- Schofield, C.H.**, «Dividing the Resources of the Timor Sea: A Matter of Life and

- Death for East Timor», *Contemporary Southeast Asia*, 27(2) (August 2005), 255-280.
- Schofield, C.H.** (2007) «Minding the Gap: The Australia - East Timor Treaty on Certain Maritime Arrangements in the Timor Sea», *International Journal of Marine and Coastal Law*, Volume 22, No.2: 189-234.
- Schofield, C.H.** and Townsend-Gault, I. (2011) «Choppy Waters Ahead in a “sea of peace, cooperation and friendship”? Slow Progress Towards the Application of Maritime Joint Development to the East China Sea», *Marine Policy*, Vol.35: 25-33.
- Schofield, C.** (2014). «Defining areas for joint development in disputed waters». In S. Wu & N. Hong (Eds.), *Recent Developments in the South China Sea Dispute: The Prospect of a Joint Development Regime* (pp. 78-98). London: Routledge.
- Schofield, C.H.** (2009) «Blurring the Lines: Maritime Joint Development and the Cooperative Management of Ocean Resources», *Issues in Legal Scholarship*, Berkeley Electronic Press, Vol.8, no.1 (Frontier Issues in Ocean Law: Marine Resources, Maritime Boundaries, and the Law of the Sea), Article 3.
- Schofield, C.H.** (2005) «Cooperative Mechanisms and Maritime Security in Areas of Overlapping Claims to Maritime Jurisdiction», pp. 99-115 in Cozens, P. and Mossop, J. (eds) *Capacity Building for Maritime Security Cooperation in the Asia-Pacific*, (Wellington: Centre for Strategic Studies: New Zealand).
- Schofield, C.H.** (2007), «Sharing Maritime Space: Options for Cooperative Management in Areas of Overlapping Maritime Claims», ANCORS.
- Schofield, C.H.**, (1999), «Maritime boundary delimitation in the gulf of Thailand», Durham theses, Durham: Durham University, p.3. Available at https://theses.dur.ac.uk/4351/1/4351_1871.pdf
- Thao, N.H.**, «Maritime Delimitation and Fishery Cooperation in the Tonkin Gulf», *Ocean Development and International Law*, 36 (2005): 25-44.
- Thao Nguyen Hong**, «Joint Development in the Gulf of Thailand», (1999), *International Boundaries Research Unit*, 79, 84.
- The Greek EEZ following the application of the Law of the Sea Convention** (http://www.marineregions.org/eezdetails.php?mrgid_5679&zone_eez).
- Tsaltas, Gr. I.**, « Le Plateau Continental et le Différend gréco-turc en Mer Egée », in *Etudes Helléniques/Hellenic Studies*, vol. 4, No 2, Automne 1996, p.p. 121-139.
- Tsaltas, Gr. I.**, «The New Convention on the Law of the Sea and the Zones of National Jurisdiction», in Christakis M. (ed.) *Mediterranean Sea and the Aegean*, Institute of Strategic and Development Studies Andreas Papandreou, 1999, p.p. 7-15.
- Tsaltas, Gr. I.**, « L'Occident, le Système International et la Méditerranée Orientale dans la Deuxième Moitié du 20ème Siècle », in *Revue Internationale d'Histoire Militaire*, No 79, Athènes, 2001, pp 105-118.
- Tsaltas, Gr. I.**, « L'Aspect Géostratégique de la Méditerranée : Le Cas Particulier de l'Application des Principes de la Convention des Nations Unies sur le Droit de la Mer par les États Côtiers », στο *Institut Hellénique de Droit International et Étranger, Revue Hellénique de Droit International*, publ. Sakkoulas, Athens - Thessaloniki, 2008.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

- Tsaltas, Gr. I.**, « Mer Méditerranée: Ressources Naturelles et Sécurité », in: Tsaltas, Gr., Cheila, E., Koliopoulos, K., (eds.), *Sécurité & Coopération en Méditerranée : Défis & Opportunités - Security & Cooperation in the Mediterranean: Challenges & Opportunities*, Εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2013.
- Tsaltas, Gr. I.** « Le Principe de la Coopération des Etats à travers la Convention des Nations Unies sur le Droit de la Mer comme Garant de la Mise en Place de Relations Pacifiques », στο *Haritini Dipla, Enjeux et Perspectives, Droit International, Droit de la Mer, Droits de l'Homme, Liber Amicorum*, éd. Pédone, Paris, 2020, pp. 223-228
- Tsaltas Gr., I.**, The Application of the United Nations Convention on Law of the Sea in the Archipelagos of the Aegean Sea, in. Cr. Anagnostou, Andr. Kostianoy, Il. Mariolakos, Pan. Panayiotidis, Mar. Soilemezidou, Gr. I. Tsaltas (editors), *The Aegean Sea Environment, Anthropogenic Presence and Impact*, Springer publ., Switzerland, 2025, vol. III, p.p. 630-647.
- United Nations Document** ST/LEG/SER.B/16, 403.17/2/2020 Legal regime of joint development and management zones archive. unu.edu/unupress/unupbooks/uu15oe/uu15oe0j.htm 5/6.
- energia.gr, <https://www.energia.gr/article/108050/o-arhaioteros-okeanos-floios-ston-kosmo-vrisketai-sth-lekanh-toy-hrodotoy>.

8. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Καρακωστανόγλου, Β.**, (2023), Ελληνική ΑΟΖ με βάση τη μέση γραμμή. *Echoflorina*. Διαθέσιμο στο <https://echoflorina.gr/ελληνική-αοζ-με-βάση-τη-μέση-γραμμή/>
- Κονοφάγος Η., Λυγερός Στ. και Φώσκολος Α.:** *Μέλλον, Υδρίτες και Ελλάδα* στο <https://lygeros.org/11772-gr/>
- Κονοφάγος, Η.**, Έρευνα και παραγωγή κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο. https://www.iene.gr/energy-development2012/articlefiles/session4/Konofagos-power-point.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Κονοφάγος, Η.**, Οι προοπτικές ελληνικού φυσικού αερίου, 2021. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/57165379/ΟΙ_ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ_ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ_ΦΥΣΙΚΟΥ_ΑΕΡΙΟΥ
- Λυγερός, Σ.** (2014). Ο Ενεργειακός Πλούτος της Κυπριακής Δημοκρατίας και το Κυπριακό, *Energia.Gr*. Διαθέσιμο στο <https://www.energia.gr/article/86423/o-energeiakos-ploytos-ths-kypriakhs-dhmokratias-kai-to-kypriako>
- Πάυλος, Π.**, (2014), Σύμπλεγμα Μεγίστης: η καρδιά της Ελλάδος στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο, *Meganisnews*. Διαθέσιμο στο https://meganisnews.eu/wp-content/uploads/2024/10/kastellorizo_nautical_map-copy.jpg
- Σπιλάνης, Ι., Ακριβοπούλου, Ι., Γάκης, Κ., Μιχαηλίδης, Γ., Νιάρχος, Α.**, *Ο Καλλικράτης στα Νησιά*, εκδ. ΕΕΤΑΑ (<https://www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/148.pdf>) σελ. 9-12.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Αιγαίο - Νότιο-ανατολική Μεσόγειος και Προοπτικές Εξομάλυνσης των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων μέχρι το 2030», στο Τσάλτας Γρ. Ι., Αναγνώστου Χρ., (επιμ.), *Αιγαίο και Νότιο-ανατολική Μεσόγειος. Σύγχρονες*

- Προκλήσεις και Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2014, σελ. 459-475.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Η γεωστρατηγική της Μεσογείου, τα παράκτια κράτη και το δίκαιο της θάλασσας», στο *Γεωπολιτική και Υδρογείους*, Τεύχος 1, Φθινόπωρο 2002, (σσ. 1923).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Η Εφαρμογή των Αρχών του Δικαίου της Θάλασσας και οι Ζώνες Εθνικής Δικαιοδοσίας των Κρατών στη Μαύρη Θάλασσα», στο *Γεωπολιτική*, τεύχος 13, Δεκέμβριος 2000.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Η θαλάσσια Ισχύς του NATO και το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο», στο Λουκάς Ι., Μαρκογιάννης Γ. (επιμέλεια), *Η θαλάσσια ισχύς του NATO 1949-1990*, Δ' Πελαγική Συνάντηση, πρακτικά Ημερίδας, INMER publications, 2003.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Η Οριοθέτηση των Ζωνών Εθνικής Δικαιοδοσίας στις Κλειστές ή Ημίκλειστες Θάλασσες. Η Περίπτωση της Μεσογείου με Έμφαση στη Νότιο-Ανατολική της Λεκάνη», *Foreign Affairs*, Μάρτιος 2012, (σελ. 23-32).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Η χρησιμότητα της Χάγης ως μέσου επίλυσης των Ελληνό-Τουρκικών Διαφορών», στο *ΕΛΙΑΜΕΠ - Ανασκόπηση Αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 2000, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1999-2000*, επιμέλεια: Θ. Κουλουμπής, Θ. Ντόκος.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Ο θεσμικός μηχανισμός αναφορικά με την εφαρμογή των διατάξεων και των ειδικών ρυθμίσεων της Σύμβασης του Montego Bay (1982) για το Δίκαιο της Θάλασσας», στο Περράκης, Στ., (επιμέλεια), *Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Εφαρμογές και Εξελίξεις 20 Χρόνια από την Υπογραφή της*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Οι Ελληνικές θέσεις στην Τρίτη Συνδιάσκεψη του Ο.Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας», στο Περράκης Στ. (επιμέλεια), *Το Αιγαίο και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών σε συνεργασία με Ινστιτούτο Αιγαίου του Δικαίου της Θάλασσας και του Ναυτικού Δικαίου, Ρόδος, Νοέμβριος 1994, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, (σσ. 39-49).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Οι Ελληνοτουρκικές Διαφορές Μέσα από το Δίκαιο της Θάλασσας», στο *Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων*, 1997, εκδ. Ι. Σιδέρη, (σσ. 111-116).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Οι Θαλάσσιες Ζώνες Εθνικής Δικαιοδοσίας των Βαλκανικών Χωρών στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα», στο Σιούσιουρας, Π., (επιμ.), *Τα Νέα Βαλκάνια*, εκδ. Π. Ηρόδοτος, Αθήνα 2005.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών», τόμος δεύτερος, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2003, σ. 422.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Το ζήτημα της αιγιαλίτιδας ζώνης», στο Περράκης Στ. (επιμέλεια), *Αιγαίο: Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων*, πρακτικά ημερίδας 3 Ιουνίου 2002, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003, (σσ. 13-28).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Το Καθεστώς της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με τη Νέα Σύμβαση (1982) για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και τα Ελληνικά Συμφέροντα», στο *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική*, τεύχος 9, Θεσσαλονίκη 1985.

Προοπτικές Υιοθέτησης *Joint Development Zone* μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου

- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Το Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου Πελάγους», στην *Επιθεώρηση Κυπριακού Δικαίου Cyprus Law Review*, εκδ. Ασσέλια, Λευκωσία, Ιούνιος 1987, (σ. 2789-2801).
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, «Υποθαλάσσιοι Φυσικοί Πόροι και Νότιο-ανατολική Μεσόγειος. Προβλήματα Οριοθέτησης των Όμορων και Απέναντι Κρατών», στο Σειμένης Ι., (επιμ.), *Η Μεσόγειος στον 21^ο αιώνα*, εκδ. Παν/μίου Αιγαίου, Εργαστήριο Μεσογειακής Πολιτικής, Ρόδος 2002.
- Τσάλτας Γρ. Ι.**, Το Μνημόνιο Άγκυρας - Τρίπολης αποκλείει την Ελλάδα από τη Μεσόγειο. <https://slpress.gr/ethnika/to-mnimonio-agkyras-tripolis-apokleiei-tin-ellada-apo-ti-mesogeio/10/02/2020>.
- Τσάλτας, Γρ. Ι.**, Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων στην Νότιο-Ανατολική Μεσόγειο, στο Λ. Χριστοφόρου (επιμ.) *Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες από την Έρευνα στην Εκμετάλλευση*, Επιτροπή Ενέργειας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2012, σ.σ. 53-64.
- Τσάλτας, Γρ. Ι., Αναγνώστου Χρ.**, (επιμ.), (2014). *Αιγαίο και Νότιο-ανατολική Μεσόγειος. Σύγχρονες Προκλήσεις και Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2014, σελ. 506.
- Τσάλτας Γρ. Ι., Ευσταθοπούλου-Κλάδη Μ.**, «Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών», τόμος πρώτος, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2003, σελ. 690.
- Τσάλτας, Γρ. Ι., Μπούρτζης, Τ., Ροδοθεάτος, Γ.**, (2010). «Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων στη Νότιο-ανατολική Μεσόγειο με έμφαση στην περιοχή ανάμεσα σε Ελλάδα, Τουρκία και Κύπρο» στην *Επιθεώρηση του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών*, τόμος 58, Μάιος-Ιούνιος 2010, σελ. 3-12, διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=2611020>.
- Φωτάκη, Α.**, (2019). Η προκλητική συμφωνία Τουρκίας - Λιβύης ανοίγει το δρόμο για ΑΟΖ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2019/11/29/politics/diplomatia/proklitiki-symfonia-tourkias-livyis-anoigei-dromo-gia-aoz/>

